

dpm

drámapedagógiai magazin

a Magyar
Drámapedagógiai
Társaság periodikája

KÜLÖNSZÁM drámapedagógusoknak 2011

ISSN 1216-1071

Megjelenik évente négyszer.

A szerkesztőség címe:

1022 Budapest, Marczibányi tér
5/a; telefon és fax: (1)3361361;
honlap: www.drama.hu;
e-mail: drama@drama.hu

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Kaposi László

telefon és fax: (28) 404702
e-mail: kaposi@drama.hu

**Felelős kiadó: az MDPT
elnöke**

Borító: Hevesi Andrea

Támogató:

A Drámapedagógiai Magazin
megjelenését 2011. január 1-
december 31. között a Nemzeti
Kulturális Alap támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

Számlaszámunk, amelyre az ér-
deklődők befizethetik az éves
tagdíjat és a DPM megrendelési
összegét:
11701004-20065946

Készült a Pharma Print Kft.
nyomdájában

TARTALOM

A történelem drámái <i>Luke Abbott</i>	2
Pedagógus-továbbképzés drámás eszközökkel <i>Trencsényi László</i>	6
Színház és nevelés <i>Róbert Júlia</i>	13
Gondolatkövetés (könyvismertető) <i>Telegdy Balázs</i>	15
ANRAT konferencia <i>Vatai Éva</i>	17
Fityfirittyek <i>Mikolasek Zsófia</i>	18
Elefánt <i>Tegyi Tibor</i>	21
Foglalt ház <i>Horváth Brigitta</i>	25
Bizalom, játék <i>Sallainé Topor Rita</i>	29
„Szeretném, ha szeretnének” <i>Kuklis Katalin</i>	31
Egy forgatókönyv születése <i>Kis Tibor</i>	35

A címlapon és a hátsó borítón: a Színház-Dráma-Nevelés (2011. november 19-i) programjából. **Lápi manónál. Foglalkozásvezető Szebenyiné Barna Éva. Résztvevők:** Szín-Kör-Játék Óvoda, Budapest, III. kerület, Nyuszi, Csibe és Maci csoportból vegyesen. (Magyar Drámapedagógiai Társaság; Marczibányi Téri Művelődési Központ)
Kaposi László felvételei

A történelem drámái

Luke Abbott¹

Bevezető

John Fines (Fines & Verrier, 1974) munkássága óhatatlanul szóba kerül, ha bármilyen fiataloknak szóló, drámás eszközöket alkalmazó történelmi vizsgálódásba fogok bele. Fines tragikus halála óta országszerte nagy fejlődés tapasztalható: a történelem tantervet előszeretettel közelítik meg az ő forradalmi jelentőségű dráma módszerei mellett a Dorothy Heathcote nevével fémjelzett, „a szakértői játék” (SzJ)² nevű pedagógiai rendszer segítségével is. John mindig is nagyra becsülte Dr. Dorothy Heathcote tevékenységét, aki a tanítási dráma nagy úttörőjeként mind a mai napig, 81 évesen is a megújulás és az oktatási reformok élharcosának számít.³

A szakértői játék

A „szakértői játék” néven ismert dramatikus rendszer igen egyszerűen működik: a gyerekeket először egy közös képzeletvilágba invitáljuk. Ebben az elképzelt világban a gyerekek a saját világukat mások szemén keresztül látják, és az elképzelt emberek nézőpontjából kiindulva egy időre magukra öltik a szakértelmet jelképező „köntöst”. A képzelet világában létrejön egy vállalkozás, társaság vagy cég, amely magában hordozza a tanulással összefüggő vizsgálódás lehetőségét. A SzJ célja az, hogy hosszabb távú felfedező tevékenység létrejöttét segítse elő, szemben a jelenetek dramatizálásának rövid távú folyamatával, ami természetesen semmit nem von le a történelmi események dramatizálásának hasznosságából, csupán egy alternatívát kínál a tanárok számára mind a tananyagon keresztülívelő, mind a tantárgy berkein belüli tanulás hatékonyabbá tételére.

SzJ, kreativitás és az iskola. Nemrég felkértek, hogy működjek együtt olyan iskolák csoportjával, amelyek több kreativitást akartak csempészni a tananyagba, és a meglévő QCA (Qualifications and Curriculum Authority, a nemzeti tanterv és a kapcsolódó számonkérési rendszer kidolgozásáért felelős szervezet – *a ford.*) munkasémákon túlmutatva személyre szabott tanulást szerettek volna biztosítani az alsó tagozatos tanulóknak, azon belül is elsősorban a „tehetséges” kategóriába sorolt gyerekeknek. Arra kértek, hogy tartsak egy bemutató foglalkozássorozatot a Dorothy Heathcote által kifejlesztett drámás módszerek felhasználásával, amelyeket tőle magától sajátítottam el a Newcastle-i egyetemi képzésem során.

Azóta (még az 1980-as évekkel kezdődően) tanárként, vezetői csoportok tagjaként, később aztán tantervi tanácsadóként, és jelenleg a SzJ nemzeti projektigazgatójaként folyamatosan próbáknak vetem alá ezeket a módszereket különböző iskolákban. A különféle körülmények közt végzett munka során, amely arra irányult, hogy a diákok számára, velük együttműködve a legjobb tanulási élményeket hozzuk létre, a legfontosabb eredménynek azt ítélem, hogy a tanulókat sikerült bevonni a közösen felépített képzeletbeli világba, ezáltal lehetőségük nyílt széleskörű történelmi ismeretekre szert tenni, így a drámán keresztül történő felfedezés az oktatás szempontjából is hasznosnak bizonyult.

SzJ – az elmélet a gyakorlatban: egy osztálytermi példa

A SzJ felépítése bizonyos határokon belül működik:

- Először is mindig van egy képzeletbeli vállalkozás és egy képzeletbeli ügyfél, aki egy „elvégzendő munkával” bízta meg az osztályt, ezáltal sarkallva őket a tananyagban való elmélyedésre.
- Másodsorban a rendszer alapköve az osztály tagjainak méltányos arányú, közös felelősségvállalása a képzeletbeli eseményeken belül, ami a gyerekek számára szokatlan élmény lehet a hagyományos tanulási helyzetekhez képest, amikor csak várniuk kell, hogy a tudás sült galambként repüljön a szájukba.

A szóban forgó csoport egy ötödikes osztály volt (9 és 10 évesek)⁴, akik egy negyedéves kutatási projekt

¹ Luke Abbott 2007-es írását, amely a www.mantleoftheexpert.com oldalon jelent meg, a szerző engedélyével közöljük. Köszönet érte!

² Eredetiben a „szakértő köntösében”. A magyar nyelvben a szakértőnek nincs semmiféle köntöse. Legfeljebb a tudósnak van köpenye. (Meg Gogolnak, mint tudjuk, köpönyege...) Mivel nemcsak tudósokat játszhatunk, hanem „nem tudós” hozzáértőket is, ezért maradtunk a továbbiakban a *szakértői játék* megnevezésnél, ami valamelyest már elfogadottá vált a magyar drámapedagógiai tárgyú szakirodalomban. (Tesszük ezt azzal együtt, hogy még jobbnak gondoljuk a *szakértői dráma* megjelölést.) Mint tudjuk, Dorothy Heathcote ragaszkodott ehhez a „köntösös” elnevezéshez (egy 2003-ban megjelent dolgozatban írja, hogy „A névnek két jelentésrétege van, és mindkettőt lényegesnek tekintem. A *szakértő* az értelmes és szakértelmet igénylő munkavégzésre utal, a *köntös* pedig arra vonatkozik, hogy a szerep betöltőjének valamilyen hivatása van, melyet a közösség érdekeiért vállal fel.”) – nekünk könnyebb ebből engedni. (A szerk.)

³ Dorothy Heathcote ez év októberében halt meg, 85 éves korában. (A szerk.)

⁴ Ötéves korban kezdődik az iskola, ezért különbözik az összepárosított évfolyam és életkor az itthon megszokottól. (A szerk.)

keretében már foglalkoztak a Tudorokkal. A megbízásom az volt, hogy a dráma és történelem tantárgyak köré építkeznek, kifejezetten a tehetséges gyerekek oktatására kifejlesztett irányelvek mentén. Elmondták, hogy a diákok már „vették a Tudorokat”, és sokat tudnak a Tudor-korszakról, az akkori emberekről és a jelentőséggel bíró eseményekről. Azt találtam ki, hogy felmérhetnénk a meglévő tudásukat (egyben segítve az osztálynak összefoglalni az eddig tanultakat) azáltal, hogy létrehozzuk a „Tudor-korszak Kft-t”. A céghez forduló ügyfél egy mesésen gazdag iparmágnás lenne, aki nemrég renovált egy autentikus Tudor-korabeli kastélyt (mint amilyen a suffolki Kentwell Hall). Az illető célja, hogy az utolsó szögig eredeti Tudor-korabeli tárgyakkal, bútorokkal, szerelvényekkel és egyéb kiegészítőkkal rendezze be a kastélyt, beleértve a konyhai tűzhelyet és evőeszközöket is.

Azok számára, akik emlékeznek Dr. John (Fines) munkásságára, ismerősek lesznek egyes elemek, amelyeket ő is gyakran bevetett a figyelemfelkeltő kontextus megteremtésére, ami által a gyerekek felhasználhatják a meglévő tudásukat és ismereteiket, és új felfedezéseket tehetnek. Ezekre kiváló példákat láthatunk „Primary History” című videósorozatában (persze dióhéjban – mi egy kicsit máshogy fogtunk a Tudor-házak tanulmányozásába).

Ez a megközelítés azt is lehetővé teszi az osztály számára, hogy belekóstoljon a tehetséggondozás céljaira kidolgozott gyakorlat aspektusaiba, amivel igazán kiszabadulhat a szellem a palackból! (A Primary History videókban láthatunk egy útmutatást arról, mit nyújthat a történelemtanítás számára a tehetséggondozás célkitűzése és összetettsége). Némileg leegyszerűsítő nézetem szerint minden gyereknek van valamihez tehetsége, így mindannyian tehetségesnek számítanak, ezért a tehetséggondozás irányelvei mentén haladva úgy éreztem, sikeresen szembesíthetem az osztályt az irányelvek által javasolt kihívásokkal.

Tehetséges diákok. Az Essex Irányelvek a következő kihívásokkal javasolják szembesíteni a tehetséges diákokat:

Meg kell teremteni számukra a lehetőséget, hogy megtapasztalják

- az önrendelkezést,
- a csapatmunkát,
- a „nehézség” megélését,
- a fantáziadús és kreatív munkát,
- az ötletek kibontását,
- az eredetiséget,
- az irányítás alatti munkát,
- az első kézből való tapasztalatokat,
- az intellektuális kihívást,
- az álmodozásra szánt időt,
- a gazdagodást,
- a gondolkodási készségeket,
- az együttműködő csoportszerkezeteket,
- az önállóságot és a kutatási készségeket,
- a problémamegoldást/vizsgálódást/kreatív munkát bármilyen területen.

Az ilyen listákkal csak az a baj, hogy nem mások, mint listák, ebben az esetben ráadásul olyan dolgok vannak benne felsorolva, amelyeket minden diák számára elérhetővé kellene tenni! De azért remélem, a lista ad némi támpontot arról a fogalmi keretről, amelyen belül a tehetséggondozás elemeit beépíthetjük a rendszerbe. Azt már az olvasónak kell eldöntenie, mennyire követte a csoport a tehetséggondozásra vonatkozó irányelveket és a Primary History által körvonalazott elveket.

Kezdődjék az óra!

Először is felrajzoltam egy ajtót egy „flipchart”-ra az osztály szeme láttára: ez jó rávezető stratégiának bizonyult, mert rögtön felkeltette a kíváncsiságukat, hogy mi a szöszt rajzolgatok én arra a papírra. A rajzolt ajtóra felírtam nyomtatott kisbetűkkel (a megfelelő helyeken persze nagybetűkkel):

Tudor-Korszak Kft.

Mielőtt belevágtunk volna, megkértem az osztályt, fogadják el, hogy ez a rajz egy Tudor-korabeli ajtó ábrázol. Ezt egy kivétellel meg is tették: megjegyezték, hogy ha ez valóban egy eredeti Tudor-korabeli ajtó lenne, akkor épelméjű ember nem szögezne ki rá táblácskát, mert az történelmi vandalizmusnak minősülne. Újra kellett tehát rajzolnom az ajtót. Ezúttal az osztály javaslatára az ajtó fölé került a cég névtáblá-

ja, és további fontos részletekkel is kiegészítették (mint tudjuk, egy Tudor-korabeli ajtó...), mint például a négyszögletű szegecsek, az ajtólap tölgyfa burkolata, az ajtókeretnél használt merevítés, a kukucskalórács, amelyen keresztül a belépni kívánó vendéget még a küszöb átlépése előtt szemügyre vehették, a kilincs, a fából készült zár, a faanyag vastagsága és végül a zsanérok. Dorothy Heathcote szavaival Tudor-szemmel kezdték nézni a világot!

A teremő fantázia. Ekkor megkérdeztem az osztályt, hogy vajon mi lehet az ajtó mögött, ami fölött ilyen tábla van; hogyan segítenének egy látogatónak elképzelni a helyet. Az első visszajelzés egyértelművé tette, hogy egy fogadóterre nyílik az ajtó, amelyet Tudor-stílusban rendeztek be: eredeti bőr és tölgyfa székek és asztalok, a falakon drapériák és festmények, amelyek mind a Tudor-korból származnak. Mivel láthatóan szívesen vettek részt a beszélgetésben, rövidesen úgy éreztem, itt az idő, hogy a tudásunkat „transzmediáljuk” (ezt a kifejezést az Indianai Egyetem professzorától, Gerry Harste-től tanultam), hisz az osztályt teljesen felvillanyozta a kérdés, hogy mi rejtőzhet az ajtó mögött a kitalált épület többi részében is.

A szakértői játék: A képzelettől a vizualizációig. Mivel mostanra már egész jól eltájékozodom a SzJ rendszerében, örömmel adtam meg az osztálynak a lehetőséget, hogy kitalálják és megteremtsék a Tudor-Korszak Kft. ajtaja mögött rejlő, nagy értékkel és jelentőséggel bíró tárgyakat. Tudtam, hogy néhány lépésben eljuthatunk az épület nagyszerű bútorzatának és műtárgyainak kitalálásától oda, hogy a képzeletünkben benépesítsük az épületet az ezekről gondoskodó és biztonságukat szavatoló emberekkel. Megkértem az osztályt, hogy álljanak a Tudor-Korszak Kft. épületének arra a pontjára, ahonnan belátni az előbb kitárgyalt műtárgyakat, amit ők készséggel meg is tettek; ezen a ponton a tanulás elősegítésére Heathcote drámás eszköztárából merítettem ihletet a megjelenítéshez használt konvenciósorozat első nyolc elemének felhasználásával. Perceken belül elkészült az osztály „vizualizációja” az épületről.

Felcímkézés. A következő feladat a megteremtett műtárgyak felcímkézése volt (álljon itt néhány közülük):

- Egy ereklye egy üvegdobozban: Jézus Krisztus karja
- Szent Péter keze és gyűrűje egy üveg tartóedényben
- Egy festmény VIII. Henrikről, amint szarvasra vadászik
- Egy asztalon álló szobor, amely egy parasztot ábrázol, akit a király földjén vadászaton kaptak
- Egy drapéria, amin a király és kísérete látható solymászat közben
- Egy híres festő festménye VIII. Henrikről egy csata után
- Egy Boleyn Annát ábrázoló festmény
- Egy kép Katalin királynőről és udvarhölgyeiről
- Egy kép Poncius Pilátusról, amint mossa kezeit (állítólag egy Tudor-kori kurtizán tulajdona volt)
- Egy hosszú tölgyfaasztal, ami VIII. Henriké volt, és rengeteg ember körbe tudta ülni egy lakoma alkalmával
- A királyi lakománál használatos ezüstdényérok
- A királyi család birtokában lévő kard
- A szegények által használt edények és poharak
- A gazdagok által használt edények és poharak

Mialatt a műtárgyaik megteremtésével voltak elfoglalva, gyorsan körbejártam közöttük a teremben, és kérdezgettem őket, hogy vajon a tárgyak némelyike eladó-e, és ha igen, tudnának-e nekem (egy gazdag ügyfél felvásárlójának) felvilágosítást adni, hogy mennyiért. Ez azonnal azt a hatást váltotta ki belőlük, hogy a tárgyakat két kategóriába sorolták: a nemzeti jelentőségű tárgyak közé (amelyek természetesen nem eladók), vagy az eladható tárgyak közé, amelyeket a megfelelő áron értékesíteni lehet. A tanár-megfigyelők végigkövethették, ahogy a gyerekek felcímkézték a tárgyakat a hozzávaló leírással (nagyon hasznos írásgyakorlat!), és feltüntették a címkén, hogy az adott tárgy eladó-e vagy sem. Végül a „tárgyaink” (azaz a tárgyakat megjelenítő gyerekek) megtalálták a végső helyüket a Tudor-Korszak Kft. épületén belül.

Kérdések. A „tárgyak” megválaszolhattak minden kérdést, amit az érdeklődő megfigyelők – tanárok vagy a többi gyerek – feltettek nekik. Ahogy kezdetét vette a kérdezősködés, rögtön kiderült számunkra, hogy milyen páratlan alkalom nyílik ezáltal a hosszú távú munka kibontakozására. Ehhez hasonló kérdések merültek fel:

- „Hogyan tett szert rád a Tudor-Korszak Kft?” (a kérdést a megjelenített tárgyhoz intézték). Az ilyen kérdések segítettek megteremteni a Tudor-Korszak Kft. történetét, ami a SzJ rendszerének egyik eleme.

- „Ha nem vagy eladó (ezzel a tárgy címkéjén található kikötésre utaltak), megtudhatnánk, hogy miért nem?”
- „Használtak téged csodatételekhez?” (ez utóbbi az épületben található ereklyékre vonatkozott, mint pl. Krisztus csontjai vagy Szent Péter keze)

Megbeszélés. A kitalált világból kilépve tovább beszélgettünk ezekről a dolgokról: az ereklyék jelentőségéről a Tudor-korban, a felhasználásuk misztikus természetéről, és általában a csodákról, a vallásos hitről, az iszlámról (a „nagykövetek” tudására támaszkodva), és Jézus életéről (mert néhány gyereknek csak halvány elképzelései voltak arról, hogy lesz valakiből szent, pl. Szent Péter esetében)

Folytatás. Bár ez a foglalkozás csak másfél óráig tartott, a gyerekek nagyon várták, hogy további vizsgálódásokat végezhesse nek a Tudor-Korszak Kft. kontextusán belül. A következő foglalkozás azzal kezdődhetne, hogy felvesszük a kapcsolatot a gazdag ügyféllel, és kialakítjuk a Tudor-Korszak Kft. „értékrendjét”. A jövő olyan sok mindent tartogat még a számunkra!

Ez csak egy kis betekintés volt a szakértői játék néven ismert rendszer működésébe; a témát részletesebben tárgyaljuk a weboldalunkon: www.mantleoftheexpert.com

Összegzés

A szakértői játék módszer alkalmazásának hosszú távú lehetőségeit példázza a 7-11 éves korosztály történelemtanításánál Emma Hamilton-Smith (tanár) és Tim Taylor (történész, szintén a SzJ módszer képzett tanára) foglalkozássorozata, amely a „Nelson ládája” címet viseli. Mindketten a norwichi Tuckswold Community First School (egy négy osztályos általános iskola – *a ford.*) alkalmazásában álltak, ahol a SzJ volt a tanulás szempontjából hátrányos helyzetű gyerekek bevonására elsődlegesen használt pedagógia. Emma, Tim és az Emma osztályába járó gyerekek találták ki a kerettörténetet, amely szerint Nelson megérezte közelgő halálát a trafalgari csata előtti estén, és előkészületeket tett: egy falárába összegyűjtötte a legfontosabb tárgyait, majd egy csapat angol matróznak kiadta a feladatot, hogy spanyol tengerésznek álcázva hajózzanak keresztül a francia frontvonalon, és juttassák el a ládát Norfolkba, a lányának, Horatiának. A láda biztonságban meg is érkezett, de ismeretlen okból elásták a család Burnham Thorpe-i otthonának gyümölcsösében. Egész 2005-ig ott lapult a láda felbontatlanul és felfedezetlenül, amikor is egy helyi gazda rátalált. A ládát a Nelson Explorer’s Clubnak adományozták (ez a Lord Nelson életével és örökségével foglalkozó szervezet), és a tartalmát kiállították a Nelson halálának kétszázadik évfordulójára rendezett eseményen.

A kerettörténetben a gyerekek hatékonyan vitték végig kettős szerepben a SzJ játékot, egyrészt a ládát titkon Angliába visszaszállító tengerészek szerepében, másrészt a Nelson Explorers Club történészeiként, akik a láda tartalmának vizsgálatával és kiállításával szeretnék a nagyközönséggel megismertetni Nelson életét és jelentőségét. A két szál egyidejűleg futott, az információ ide-oda utazott a két korszak között az egész tanév alatt folytatódó játékokban. Emma osztályának sikerült kis kivétellel a teljes tananyagot átvennie a foglalkozások során, miközben a gyerekek számtalan értelmes, izgalmas és magával ragadó lehetőséget kaptak arra, hogy a tudás és megértés legmélyebb szintjeire eljuthassanak. Egy szülő, akinek a gyereke Emma osztályába jár, így fogalmazott: „Lenyűgöző, hogy mennyire érdekli őt a történelem, egész nap csak Nelsonról mesél otthon!”

Egy másik példát is említhetnénk a Bealings Megyei Általános Iskola (Woodbridge, Suffolk) gyakorlatából, ahol Julia Walshaw vezetésével egy elsősökből és másodikosokból álló osztály egy kitalált bontó cég (Diamond Demolition Company) segítségével két féléven keresztül foglalkozott a viktoriánus Anglia történelmével (az iskola weblapja: www.bealings.net). A cég egy fonoda kéményét bontotta le éppen, amikor a felszínre került néhány, az épület korábbi használatára utaló bizonyíték, elsősorban a gyerekekkel kapcsolatban, akik régen ott dolgoztak. Ez új megvilágításba helyezte a bontási munkálatokat, mert úgy érezték, nem lenne helyénvaló tiszteletadás vagy megemlékezés nélkül csak úgy porrá rombolni az épületet. A cég elhatározta, hogy felkutatja a gyermekmunkások leszármazottait és meghívja őket a fonoda lebontására, hogy lássák, amint megsemmisül az az épület, amely annyi szenvedésnek volt a tanúja.

Irodalom

- Fines, J. and Verrier, R. (1974) *The Drama of History, an experiment in co-operative teaching* New University Education (isbn 0 85157 512 9)
- Heathcote, D. (1984) 'Signs and Portents' in L. Johnson, L. and C. O'Neill, C, eds. In Dorothy Heathcote – Collected Writings on Drama and Education, Hutchinson

Fordította: *Mészáros Szofia*

Pedagógus-továbbképzés drámás eszközökkel

– szülők és pedagógusok együttműködése –

Trencsényi László

Az alábbiakban bemutatott játékleírások hátrányos helyzetű tanulókkal, családokkal kapcsolatban álló iskolák belső továbbképzése számára készült, az eredeti változatot az Educatio Kht. támogatta. Azóta több képzésben sikerült érdeklődéssel, haszonnal kipróbálni, továbbfejleszteni.

A programban alkalmazni javasolt módszeregyüttes a drámapedagógia eszköztárából (szerepek, konfliktusok, szituációk stb.) táplálkozik. Mégsem mondható klasszikus értelemben drámapedagógiának – mondhatni annak sajátos képzési alkalmazásáról van szó. A módszer alkalmas a problémák, konfliktusok, helyzetek megélésére, változatok kidolgozására és reflexiójára, képességfejlesztő, érzékenyítő funkciója sem lebecsülendő.

Az alábbiakban az alkalmazott módszer, az ún. „szakértői játéksor” folyamatát mutatjuk be:

- Rövid háttérinformációk a „helyzet” jogi-oktatáspolitikai, esetleg szociálpszichológiai környezetéről a foglalkozásvezető rövid, lehetőség szerint interaktív előadásában.
- A fiktív helyzet (játékszituáció) megismerése. A játéksorozatban egy fiktív (elképzel) helyi társadalom – iskolai világ – képezi a kiindulópontot. A kb. 10 soros érzékletes ismertető írásban kapják meg a résztvevők. (Más esetben, ha sok idő áll rendelkezésre, elképzelhető az is, hogy a játékosok a foglalkozásvezető animálására együtt alkotják meg ezt a „díspletet”.)
- Szereplista (a fiktív helyzetben indokolt – a foglalkozás résztvevőinek létszámához igazodó – szereplőnévsor kártyákra írva) áll a résztvevők rendelkezésére. A játékok megkezdése, a fiktív helyzet megismerése után a foglalkozás résztvevői valamennyien – szerepet kapnak (húznak vagy választanak). A játék a csoport összetételétől függően játszható „állandó szereplőkkel” is, de általában hatékonyabb, ha jelenetenként (esetenként) akár ugyanazt a szerepet is – névvel megadva anyuka, tanár, igazgató, kisebbségi önkormányzati elnök stb. – más és más résztvevő játssza el egymás után, így a szerepváltással fokozni lehet az empátiát. E szerepeket a játék idejére – vagy a jelenet idejére – a résztvevőknek fel kell vállalnia, sorsába, helyzetébe bele kell képzelnie magát.
- Szituációsor. Minden fiktív helyzethez és szereplőlistához 6-10 szituáció társul. E szituációk önmagukban is jelentősek és tartalmasak, elemzésre alkalmasak (fókuszukban egy jól értelmezhető konfliktus lehetősége áll), de a „gyöngysor-dramaturgia” szabályai szerint épülnek egymásra, s így egészében is kerek, mondhatni *drámai* cselekményt „adnak ki”.
- A játék ezen szakaszában a szereplők improvizálnak a kézhez vett rövidke cselekmény alapján. A jelenet az animátor tapsától újabb tapsáig tart (ő ítéli meg, hogy mikor elég az adott szituáció kibontása). Ezt követően először a szereplők referálnak élményeikről, majd hozzászólnak a többiek – akik vagy az előző jelenet szereplői voltak, vagy a következő lesznek. (Változat: a megbeszélés után új önkéntes szereplőkkel – vagy az eredeti szereplőkkel – megismételni, akár többször is, új változatokkal, árnyalatokkal gazdagítva ugyanazt a szituációt. Egészen addig folytatható, míg mindenki elégedett a megoldással.)
- Ezután a következő szituáció kerül sorra hasonló módon.
- Végül a játék egészéhez fűznek (ön)reflexiókat a játékosok.
- Megjegyezzük, hogy a játéktól – természete szerint – nem idegen a humor, az irónia. A foglalkozás hangulatát a foglalkozásvezető moderálja: ízlésen belül, normális emberi kapcsolatokon belül tartja a játékot. (Ügyel arra is, hogy ne tolódjon a pszichodráma felé a játéksor, mert ez a szint nem lehet feladata e játékoknak.)

Fontos megjegyzés

A helyzeteknek nincsen *egyetlen* jó, elfogadható megoldása. A lényeg, hogy a változatokban gazdag játékban csiszolódjon a játékosok szereprepertoárja, együttesen támogassák az általános helyzet többféle konstruktív megoldását. Nyilvánvaló, hogy a jogsértő, a jó hírhez való jogot sértő, megalázó vagy éppen a kommunikációt ellehetetlenítő megoldások elkerülésére kell felhívni a figyelmet, ezen eseteket is jól végig kell beszélgetni, hiszen minden sikeres kommunikáció, ráhatás alapfeltétele a vesztes nélküli, veszteség nélküli megegyezés. Játékaink rejtett tanterve is ezt a célt szolgálja!

Fiktív helyszínek

A

Történelmi mezőváros peremén egykori polgári iskolából létesült általános iskola, iparosok, kistisztviselők járatták hajdan ide, a XX. század legelején épült kissé sötét, komor, szűk udvarú épületbe gyerekeiket. Igazán sosem volt versenyképes a belvárosi iskolákkal. A pedagógusok fokról fokra vették észre, hogy hagyományos középosztályi iskolakultúrájukat nem tudják érvényesíteni, a tanulmányi versenyeken rendre elmaradnak az eredmények, a sport se megy, a szabadidős programok úgymond egyre igénytelenebbek. A változások okát abban látják, hogy néhány éve több, tehetősnak látszó, de alacsonyan iskolázott roma család (főképp kereskedők) költöztek az iskola körzetébe, s gyerekeik száma megváltoztatta az iskola etnikai összetételét.

B

Az egykori iparváros lakótelepének lassan erodáló panelépületeit roma családok népesítették be. Az egykori nagyüzem segéd munkásai, betanított munkásai hovatovább munkanélküli nagyszülei lesznek a napi munkába járást már csak hallomásból ismerő szülőknek, akik óvodába kísérik, iskolába engedik gyermekeiket – nem is csupán a „szellemi” táplálék, de valóságos reggelik, tízórai és ebédek biztos reményében. A hirtelen nőtt roma közösségnek még nem alakultak ki az új viszonyokhoz rendelt szerepei, nehéz véleményformáló személyt találni, de a mozgékony asszonyok „közéleti” részvétele az erősebb. Karjukon csecsemőjük, szoknyájuk szélét totyogó kisgyerek szorítja, így járnak el az iskolába is.

C

A kistelepülésen már a menetrend szerinti busz sem jár, nincs munkába induló családfenntartó. Az iskola és óvodaépületet széles körű társadalmi összefogással szépen helyreállították a 90-es évek elején. Ez az egyetlen középület, a polgármester is itt tartja fogadóóráit. A felsősöket a falugondnoki furgon szállítja a hajdani „székhelyközség” nagy iskolájába. Nagyobb bevásárlásokra (hentes, friss kenyér, patika stb.) is e kocsival mehetnek az asszonyok.

A községi vegyesboltban – alig félnapos nyitva tartással – szárazáru, fonnyadt zöldség, ropi, chips, cigaretta, kétdecis pálinka, fogkrém, májkrém, cipőkrém kapható.

D

A gyönyörű természeti környezetben lévő, a falusi idegenforgalom felvirágzását váró községtől szűk órányi járásra – csak gyalogút van felnőtteknek, iskolásnak, óvodásnak – düledező egykori majorsági épületben bonyolult rokonsági hálóban, ezért nagy összetartásban négy roma család él rettenetes lakásviszonyok mellett. Többeknek sikerül alkalmi munkához jutni – fehéren-feketén? – az épülő, benépesülő panziók udvartartásában. A legviláglatottabb fiatal férfiak a megyeszékhelyi gyermekotthonból őrzik szép emlékeiket táborozásról, kultúrversenyekről, országjáró kirándulásokról. A legbeszédesebb férfi kezében hamar megszólal a gitár is. A sáros, gazos közös udvaron hamar táncra perdülnek gumicsizmásan a legkisebb gyerekek is, bár a másik fiatalember magnóját többre becsülik. Reggelente innen indulnak óvodába, iskolába gyalogszerrel. Délután vissza. Az óvodások boldogan szavalgatják a frissen tanult verseket.

E

Három község központi iskolájában évek óta támogatott fejlesztő – integrációs – programok, innovációk alkotják az intézmény lelkületét. A sikerek után támadt közfigyelem megerősítette a pedagógusok presztízsét a falvak különböző lakossági csoportjai közt. Az óslakos idős parasztemberek is jó érzéssel emlegetik a települést mozgalmassá, híressé tevő iskolaigazgatót, s nagy becsülete van a cigány családok körében is. Érezhető rivalizálás van a technikai-kisegítő személyzet számára fenntartott álláshelyekért folytatott versenyben. Az iskola sikereit a vékony helyi középosztály is számon tartja. A pedagógusgyerekek mellett néhány vállalkozó is úgy döntött: itthon tartja iskolás gyermekét, nem fuvarozza a közeli iskolavárosba. E gyerekek között szembeszökően nő – a szülei választása szerint – az inkluzív nevelésben részesülő sajátos nevelési igényű, főként enyhébben érzékszervi fogyatékos gyerekek aránya.

F

A főváros belső kerületeiben régóta érezkelni a slumosodást. Az öreg bérházak lakásai egyre szegényebb családok átmeneti otthonává válnak. A gangok vaskorlátain mindig frissen mosott ruha szárad, a korlátoknak támaszkodva mindig van megbeszélő a mosással végző, a főzésre készülő idősebb, fiatalabb anyák között. Az ő gyerekeik látogatják az egykor jobb napokat látott öreg iskolát. Az iskola vezetése merész innovációba kezdett, hogy visszahódítsa valamelyest a hirtelen elmenekült középosztálybeli szülőket. Pedagógiai programjába iktatta az inkluzív nevelést: kerekesszékes-mozgássérült tanulók számára

nyitotta meg kapuit. Vagy tíz család döntött a beiratás mellett. Sajátos együttélési kísérlet indult: egyelőre sikerrel. A roma gyerekek versengenek azért, ki segíthet a tolokocsi mozgásban. Persze, a tanítóknak, tanároknak ettől még nem lett könnyebb dolga!

G

Konszolidált közepes méretű település, hagyományosan tisztesen helytálló óvodával, iskolával. Persze, egységesebb volt a falu a hetvenes években, a termelészövetkezet virágkorában. Azóta polarizálódott az élet. Az egykori ófalu és újtelep közti, már-már népmesei ellentétet a sikeres, főként fuvarozó vállalkozók és a földjáradékból, nyugdíjból élő újszegények feszültsége váltotta fel. A falu északi szélén alig elkülönülten épült 4-5 házban hosszú évtizedek óta élnek szinte teljesen asszimilálódott cigány családok. Gyerekeik nem különösen sikeresek az iskolában, de nemzedékek óta apáról fiúra száll a muzsikálni tudás képessége, egy-egy ritka lakodalomba, búcsúra, falunapi mulatságra összeverődik a banda. Repertoárjukon a magyar nótát felváltja a lakodalmas rock.

H

Peremvárosi társadalom. A szociálisan érzékeny kerületi önkormányzat rendre felállította ellátó rendszerét. A Gyermekjóléti Szolgálat irodája előtt mindig nagy a zsinat. A családgondozók nagy szakértelemmel segítik az életvezetési bonyodalmakba keveredett családokat – a hosszú udvaron egymáshoz tapasztott egyszintes házrészek között mindig támad valamilyen ügy. Az iskola mintha úgy élné meg a dolgot: az intézményrendszer másik láncszeme vette át a gondoskodás felelősségét, ők koncentrálnak a nemes iskolai feladatra: a tudás átadására. A siker váltakozó.

I

Virágzó középváros. Az egyenlőtlen gazdasági fejlődés kifürkészhetetlen csodája folytán ezt a közép városunkat nem érte el a krízis. A közelben fellelhető értékes nyersanyagokra, kedvező közlekedési viszonyokra felfigyelt néhány multinacionális cég, s zöldmezős beruházással nagy csarnokokat épített. Szükség van a dolgos kézre. Reggelente buszok szállítják a munkahelyre a munkavállalókat. A vállalatnak nincsenek etnikai előítéletei. Felveszi az alkalmas férfiakat, nőket, még felnőttképzési programokat is beígér. Szépen, tisztán, büszkén, a felemelkedés esélyével járatták a stabil létszámú központi iskolába gyerekeiket a roma családok is.

J

Elhagyott aprófalú. Ebben a faluban az élelmes kocsmáros vált a település szürke eminenciásává. Ő lát bele a lakosok pénztárcájába, tán hálószoatitkaikat is ismeri. Mindenesetre az elnéptelenedő iskola igazgatónjét ő tudja a leghitelesebben tájékoztatni a várható osztálylétszámokról. Erre a prognózisra épített az önkormányzat is, amikor mégsem zárta be az iskolát. A kocsmáros ideig-óráig rendre fizetős munkához juttatja az üzlet körül csellengő férfiakat, olykor arra is képes, hogy középiskolázási tanácsokat adjon. Mindenesetre a közeli város középiskolai kollégiumának élmezőnyével igen jó a kapcsolata. Egyre több kollégista kerül a városi Roma Tehetség gondozó Kollégiumba is.

Megjegyzés

Felvetődik a kérdés egy-egy képzés során: miért nem saját – valóságos, konkrét, helyi – társadalmi viszonyainkra gondolunk ki fejlesztő játékokat. Nem lehetetlen ez sem (ilyenkor „ötletrohammal” és konszenzussal lehet összeállítani az aktuális helyszínkártya-készletet). Ám megannyi tapasztalat szól arról, hogy ebben a „szakértői játéksorban” a „más rétege”-effektus jobban működik, tanulságosabb és katartikusabb játékok kezdeményezhetőek egy – látszólag – más környezet sorsába beleképelve a magunk szerepeit, a játék felszabadultabb, a távolságtartás hitelesebb játékot tesz lehetővé (nem kell eltakarni ideológiákkal, konkrét képekkel magát a problémát).

Szereplőkártyák

Szereplőkártyák I. – A „tanári szoba”

Ezt a kártyasort valamennyi játék első fázisában ki kell osztani.

A játék szereplői a szerep „kihúzása” után maguk értelmezik szerepüket, szerepfelfogásukat: élettörténetet, beszédmodort stb. képzelnek a szerep mögé. Egyébként – elvárható összhangban a korábban kihúzott helyszínleírással – ez a szerepfelfogás a játék során nyilvánul majd meg. Mint a bevezetőben írtuk: a játékvezető új szereposztással is folytathatja a játékot egy kulcsfordulat után. Ilyenkor a játékos maga

dönt, hogy változtat-e elődje szerepfelfogásán, vagy folytatja azt. Szerencsés, ha a változtatás szándékát, irányát bejelenti – például szelídebb, haragosabb, megértőbb, hivatalosabb, joviálisabb stb. lesz. Mégis azt ajánljuk: elsősorban a játék e részének gyors lefolyása érdekében – hiszen csak egy döntés a tétje, s az igazi improvizáció, az igazi szituáció csak ezután következik –, hogy csak nagyon indokolt esetben válasszon szereplőket a játékvezető.

<p>Osztályfőnök A „történet” aktív hőse, a „második” jelenet főszereplője.</p>	
<p>Tanítónő Támogató, bátorító, jól képzett.</p>	<p>Tanár úr Aggályoskodó, az újat nehezen elfogadó, nem sokkal nyugdij előtt.</p>
<p>Tanárnő Fiatal, lelkes, érdeklődő, még kevés tapasztalattal.</p>	<p>Igazgatóhelyettes Egyúttal a települési önkormányzatnak is tagja. Nagy közéleti múlttal, politikai érdeklődéssel rendelkezik, a rend barátja apró és nagyobb dolgokban is.</p>
<p>Tanár Maga is nagy családot nevel, tart el tisztes szegénységben és tisztességes szakmai helyállással.</p>	<p>Tanító A nevelőtestület legképzettebb tagja, szerepel a tanácsadói, szakértői listán is, publikációi jelentek meg a megyei szaklapban, szakmai szervezetek lelkes aktivistája.</p>
<p>Takarító néni „Öreg bútordarab” az iskola világában, mindenkit ismer, már a szülőket is ő zavarta ki gyerekként az iskolából, ha azok randalíroztak a sáros cipőjükben a folyosón.</p>	<p>Iskolaszéki elnök A dinamikus fiatalasszony mindig mozgósítható. Hamar beletanult a szülői érdekvégyesítésbe, elgazodik a papírok, szabályok között. Már két fia elvégezte az iskolát, továbbtanult, de ő máig készségesen vállalja a megbízást.</p>
<p>Kisebbségi önkormányzat elnöke A roma közösség többsége által elismert, világlátott férfiú – dolgozott hajón, építkezésen, szállodában. Rokkantosítása után tért vissza szülőhelyére s vállalt közéleti feladatot. Mi tagadás: versenytársa – a korábbi önkormányzati elnök – és családja nehezen fogadja el a személyi változást.</p>	<p>Családorvos Felesége régóta itt tanít az iskolában, ezért a doktor urat tiszteletbeli nevelőtestületi tagnak tekintik. A pedagógusnapon ő bontja a pezsgőt, gálánsan udvarol a hölgyeknek. De tanácsaira is mindig lehet számítani: jól ismeri a családok életkörülményeit, gondjait. Szociális elkötelezettségét felesége is osztja, ketten ők az iskola eleven lelkiismerete.</p>

Szereplőkártyák II. – a fogadóóra szereplői

A játék szereplői a szerep „kihúzása” után maguk értelmezik szerepüket, szerepfelfogásukat. Élettörténetet, beszédmodort stb. képzelnek a szerep mögé – egyébként elvárható összhangban a korábban kihúzott helyszínleírással –, ez a szerepfelfogás a játék során nyilvánul majd meg. Mint a bevezetőben írtuk: a játékvezető új szereposztással is folytathatja a játékot egy-egy kulcsfordulat után. Ilyenkor a játékos maga dönt, hogy változtat-e elődje szerepfelfogásán vagy folytatja azt. Szerencsés, ha a változtatás szándékát, irányát bejelenti – pl. szelídebb, haragosabb, megértőbb, hivatalosabb, joviálisabb stb. lesz.

<p>Osztályfőnök</p>	<p>K. anyuka A „problémahordozó” gyerek gondviselője.</p>
<p>P. tanár úr Rokonszenvező, kíváncsiskodó kolléga.</p>	<p>R. apuka A fogadóórára szintén behívott, várakozó szülő.</p>

Szereplőkártyák III. – a szülői értekezlet szereplői

Lásd a Szereplőkártyák II.-nél írtakat!

Osztályfőnök	B. anyuka A „problémahordozó” gyerek gondviselője.
T. apuka Jeles helyi vállalkozó.	Z. anyuka Többgyerekes családjában, az iskola „törzsvendége”.
M. anyuka Ritkán szokott szülői értekezletre járni.	T. E. Tanárjelölt, szakmai gyakorlatát tölti az iskolában.
K. kolléga Napközis nevelő.	W. anyuka Férje a helyi kábeltelevízió tudósítója.
Sz. anyuka B.-ék rokona.	Dr. M. I.-né Doktornő, a szülői munkaközösség elnöke.
P. anyuka B.-ék szomszédja.	R. apuka Gyermeke B. gyermekének padtársa.
Zs. anyuka Büszke két ikerfiára.	G. anyuka Ő is itt tanít az iskolában, a fejlesztő osztályban.
K. nagymama Egyedül neveli unokáit.	T. Ő a család legidősebb fiúgyermeké, ő szokott eljárni a szülői értekezletre – akkor, amikor éppen itthon van.

Szereplőkártyák IV. – a családlátogatás szereplői

Lásd a Szereplőkártyák II.-nél írtakat!

Osztályfőnök	Lajoska, tanuló
Dzsennifer, tanuló	Anyuka
Nagypapa	Nagymama
Keresztmama	Ágyban fekvő beteg rokon
Szomszédasszony	Apuka

Szereplőkártyák V. – a települési közélet, a helyi oktatáspolitikai szereplői

E játéksor fakultatív, abban az esetben, ha a jól haladó csoport erre a szférára is ki akar térni. Sor kerülhet iskolaszéki ülésre, képviselőtestületi, bizottsági megbeszélésre, kisebbségi önkormányzat tárgyalására – a témától függően, a haladó csoport választása szerint.

Polgármester	Jegyző
Kormánypárti képviselő	Ellenzéki képviselő
Független képviselő	Jegyző
Valamely „történelmi” nemzeti kisebbség önkormányzatának képviselője	Roma kisebbségi önkormányzat képviselője
Oktatási bizottság elnöke vagy iskolaszék fenntartói oldalának képviselője	Az iskola képviselője (meghívott a napirendnél vagy maga is képviselő)
Iskolaszék pedagógus oldalának képviselője	Iskolaszék diák oldalának képviselője
Iskolaszék elnöke (laikus)	Iskolaszék szülői oldalának képviselője

Játékhelyzetek leírása

Szituációk

1. jelenet (mint fentebb írtuk: minden eset elé!)

A nevelőtestület – a játékosok kedve szerint – formális vagy nem formális tanári szobai beszélgetésen dönti, melyik a helyes, javasolt „szintje” a tárgyalásnak:

fogadóóra – szülői értekezlet – családlátogatás
esetleg egyéb:

települési közéleti fórum (ld. szereplőkártyák V.)

E döntésnek megfelelően húznak szerepeket a csoport tagjai, és rövid felkészülés után folytatódik a játék.

2. jelenet

A helyzet 1.

A „gyerek” tanulmányi eredményében váratlan hanyatlás mutatkozik. Osztályzatai közt gyarapodik az elégtelen, gyakran nem ír leckét, felszerelése hiányos.

A helyzet 2.

A gyereknél magatartási problémák sora mutatkozik, órán nem figyel, rendetlenkedik, társait zavarja (durva, vagy bohóckodik, vagy mindkettő). Mások is panaszkodnak.

A helyzet 3.

Táborozási lehetőség nyílt, a gyerek sajátos képességeihez valódi fejlesztési lehetőség. Az első információk alapján a szülők nem szívesen engednék el a táborba gyermeküket.

A helyzet 4.

A kamaszkor első jelei után indokoltnak és érdemesnek látszik a tájékozódás és tájékoztatás a felmerülő egészségnevelési, mentálhigiénés stb. teendők összehangolása.

A helyzet 5.

Együttes erővel lenne jó rávenni a gyereket, hogy iratkozzék be a képességeinek megfelelő délutáni foglalatosságra (zenekar, sportkör, színjátszó kör, nyelvtanfolyam, állatbarát-szakkör, számítógépes képzés, idegen nyelvű levelező kör, cserkészcsapat, úttörőcsapat, 4H Klub, Zöld Szív Egyesület, Magyarország Felfedezői csapat, Örökség Egyesület alapszervezete, Gyermekbarát sejt, Ifjú Sasok csapata stb.).

A helyzet 6.

Az osztályfőnök jelzéseket kapott, hogy a gyerek „rossz társaságba” keveredett.

A helyzet 7.

Hogyan lehetne könnyíteni a család terhein a taneszközök, tanszerek beszerzése idején? Néhány dolog hiánya már zavarja a tanulást.

A helyzet 8.

Kellemetlen „külső” információk: csúnya históriába keveredett a gyerekek.

A helyzet 9.

Iskolai hiányzások okoznak aggodalmat.

A helyzet 10.

Komoly rongálás tartja izgalomban az iskolát. A „gyerekről” azt mondták az első meghallgatásnál az osztálytársai, hogy részese volt az „ügynek”.

A helyzet 11.

A család segítségét kéri az osztályfőnök egy osztálytárs (barát? rokon? szomszéd?) problémáinak megoldásában. A „gyerek” tanulmányi eredményében váratlan hanyatlás mutatkozik.

A helyzet 12.

A továbbtanulásról való gondolkodás ideje jött el. Az osztályfőnök szép jövőt lát a gyerekek előtt. Ideje megbeszélni a családdal.

A helyzet 13.

A „gyerek” megnyert egy igen nehéz, fárasztó, testet-lelket próbáló megyei szintű versenyt, dicsőséget hozott az iskolára, a családra.

A helyzet 14.

A „gyerek” bizalmasan beszámolt arról, hogy odahaza „baj van”.

A helyzet 15.

„Családi napot”, nyílt napot tervez az iskola. A gyerektől tudjuk, hogy a családban különleges képességű (tudású, tapasztalatú) családtag él, akinek a „fellépése” fontos lehet.

A helyzet 16.

A „gyerek” öltözködéséről, külső megjelenéséről kellene szót ejteni...

A helyzet 17.

Nagy esemény készül: bál, buli, esetleg bankett. A felkészülésről, a részvételről, bizonyos feltételekről esedékes a megbeszélés.

Kiegészítés

„Nehezítő” szerepkártyák a szülőt játszó szerepéhez

Gyorsan haladó, a drámajátékban rutinos csoportnak – vagy éppen a történetkerekítésben, szerepfelfogásban, szerepértelmezésben kevésbé kreatív, kevésbé találékony csoportnak – javasoljuk, hogy az alábbi kiegészítő kártyákból húzzanak, s az így megformált szülői viselkedés motiválja, árnyalja, befolyásolja az improvizáció menetét. Akár úgy is, hogy a 2. jelenet után – új, az osztályfőnöknek alkalmazkodóbb magatartásra lehetőséget adó helyszínnel – a 3. jelenettel folytatódják a játék egy „patthelyzet” kialakulása után.

Nem jön el a szülő a hívásra.	Eljön a szülő, és konfliktust gerjeszt maga körül.
Eljön a szülő, de valami okból passzív, nem szólal meg, a kommunikáció nem indul be.	A szülő egyedül marad álláspontjával, a helyzethez való viszonyulásával.
A szülő társakra, támogatókra talál, álláspontja megerősödik.	A szülő helyett (nevében?) más veszi fel a kommunikáció fonalát.

Házastársak, rokonok jönnek – egymást erősítik.

Házastársak, rokonok jönnek – álláspontjuk ellentétes.

Néhány elemzési szempont

Érvényesül-e a felek egyenrangúsága?

Segítő szakemberként vagy „hatóságként” lép-e fel a pedagógus?

Milyen nyelvi eszközökkel érvényesíti a pedagógus szakértelmét? Zavarja-e ez vagy segíti a kommunikációt?

Hogyan érvényesülnek a felelősségi viszonyok?

Vannak-e jelek a vesztes nélküli konfliktusmegoldásra?

Szerepvállalások és szereptévesztések?

Színház és nevelés

avagy művészeti-oktatási összefogás

Róbert Júlia

Hogyan lehet egy színházi kezdeményezésből induló összművészeti foglalkozássorozatot a tantervbe illeszkedően, akár órarendszerűen integrálni a közoktatásba? Hogyan lehet a művészeti nevelést a matematika órával párba állítani? – ezzel kísérletezik már három éve a budapesti MU Színház MuLab elnevezésű programja, szoros együttműködésben egy 11. kerületi általános iskola két osztályával.

A „komplex program” néven futó, egész tanévet felölelő színházi és nevelési program ötlete 2009 őszén fogalmazódott meg, mikor arra kerestük a választ, hogy befogadó színházként miként fogjunk hozzá a színházi neveléshez, hogy az előadásainkhoz kapcsolódó beavató és/vagy feldolgozó foglalkozásokon kívül hogyan tudnánk kialakítani saját profilunkat.

Mivel a MuLab önmagát (nevéből is adódóan) laborként definiálja, az egyik legfontosabb célkitűzés számunkra az volt, hogy folyamatokban gondolkozunk, hogy ne csak „egyalkalmas” találkozásokat tervezünk a diákokkal, hanem lehetőséget adjunk az elmélyült munkára, és az egyéni, illetve a közösségi fejlődés nyomán követésére. Így természetesen számolnunk kellett azzal, hogy programunk lényegesen kevesebb gyerekhez fog eljutni, figyelmünk és energiánk ugyanis hétről hétre ugyanarra az osztályra koncentrálódik majd, a MuLab programjának egy része tehát aligha kerül majd ki a széleskörű nyilvánosság elé. Inkább lesz tekinthető afféle kísérletnek, belső ügynek.

Ehhez nyilvánvaló volt, hogy találunk kell olyan pedagógusokat és egy olyan intézményt, akik nyitottak a közös gondolkozásra, akikkel valódi együttműködést tervezhetünk. Felhívásunkkal a 11. kerület általános iskoláit kerestük meg, célunk ugyanis az volt, hogy mindenképpen velünk azonos kerületben lévő partnert találjunk. Fontosnak tartottuk ezzel is jelezni az iskolák felé, hogy kerületükben egy színház működik, ami mindenki számára elérhető és izgalmas lehet, ahova érdemes bemenni.

Programunkat a legkisebbeknek találtuk ki, felhívásunkra két alsó tagozatos tanító jelentkezett osztályával. E két osztály az „iskolai hierarchia” két ellentétes oldalán áll. Míg a zeneiek tekinthetők mind a tanulmányi eredményeket, mind a társadalmi háttérrel illetően az „elitnek”, addig a logopédiai (SNI – sajátos nevelési igényű gyermekekből álló) osztály nagyrészt hátrányos helyzetű, pszichés vagy szervi problémákkal küszködő gyerekekből áll, akikkel az osztályfőnökön túl fejlesztőpedagógus, logopédus is foglalkozik hétről hétre.

Fontos kérdés volt tehát, hogy a két osztályt hogyan kezeljük, a program során hol és mely pontokon találkozzanak össze. Természetesen a tanítókkal is konzultálva a kérdésről (akik minden esetben az esélyegyenlőségi törvény „lehetőség szerint az integrált megoldási mód részesüljön előnyben” gondolatát tartották szem előtt) az első évben ugyanazon a témán és ugyanolyan módon dolgoztunk a két osztállyal. Az iskola rendjét azonban annyira nem tudtuk felborítani, hogy csoportfoglalkozások esetén kevert csoportokat tudjunk létrehozni. (Mert így nem csak az osztályból kértünk volna ki egyes gyereket a tanórákról, hanem a két osztály órarendjét is össze kellett volna hangolni, nem beszélve a logopédia órákról, amik előnyt élveznek az SNI osztály életében.) Tehát csak a program kezdetén és végén találkoztak össze a gyerekek, ám már ez is toleranciára, türelemre, a másik megértésére tanított mindannyiunkat.

Az első évben a „titkos vágyakkal” játszottunk. Azt kértük a gyerektől, hogy fogalmazzák meg egy szóban, hogy mi az, amire a legjobban vágnak. Ezek után tizenöt fiatal alkotóval workshopot tartottunk, ahol Dražen Šivak horvát színész módszere alapján asszociációs technikával készítettünk a szavakból jeleneteket: egy-egy szó színházi megfejtését. Ezen jelenetek laza füzéréből állt össze az előadás, amire a gyerekek szüleikkel érkeztek. Másnap az iskolában elemző foglalkozást tartottunk, ahol a gyerekek a színházi jeleneteket értelmezték, saját megfejtéseket adtak az általuk választott szavakból szubjektív értelmezésben készült jelenetekre.

Például a „távírányítós kisautó” kérésre a következő jelenet született: egy színész kiáll, és arról beszél, hogy hogyan érzi magát ebben a helyzetben. Két segítője oldalról folyamatosan némán, jelekkel instruálja az improvizációt: gyorsabban beszéljen, hason fekve folytassa stb. A jelenetre a következő megfejtést adta egy gyerek: „Szegény fiú mellett folyamatosan ott voltak a szülei, mindig megmondták neki, hogy mit kell csinálnia. Pontosan, mint nálunk otthon.” A távírányítós kisautóból így lett „távírányítós gyerek”, ami úgy tűnt, többeknek elemi élménye.

A kreativitás és a fantázia fejlesztése mellett a gyerekek tulajdonképpen „műelemezni” is tanultak, a jelenetek egyéni olvasatainak ütköztetésével arra is fény derült, hogy mennyiféleképpen értelmezhetjük ugyanazt.

A játékok ezek után megfordítottuk, és mi adtunk a gyerekeknek szavakat: főként elvont fogalmakat, amelyekről azt gondoltuk, érdekes lehet, hogyan gondolkodik róla egy 6-7 éves. A „próbaanyagot” során kiscsoportokban dolgoztunk, egy ideig csak beszélgettünk arról, hogy számukra mit jelent például a „félelem”, az „álmom”, a „tenger”, majd rövid jeleneteket, állóképeket készítettünk. Így lett például a „család” szóból fotóalbum, amely a gyerekek saját életéből merítve egy család felépülésének és szétesésének stációit mutatta be (pár – egy gyerek – két gyerek – kisállatok – válás – új pár).

Végezetül ezekből a jelenetekből is előadást raktunk össze, ami a tanárok és a szülők számára volt visszajelzés gyermekük gondolatait, érzéseit illetően. A programot teljes egészében nézve nem történt tehát egyéb, mint párbeszéd gyerek és felnőtt, alkotó és befogadó között a művészet segítségével hívásával.

Az első év egyik tanulságaként kiderült, hogy a két osztály életében egészen más funkciót tölt be a program. A zenei tagozatosok számára ez „egy a sok közül”, hiszen ők családi háttérükből adódóan eleve számos különóra (zene, sport) járnak, anyagi háttérük megengedi, hogy az osztály havonta közösségi és kulturális programokon vegyen részt (múzeumba, színházba, kirándulni viszik őket), és kiváló pedagógusoknak hála karácsonyi előadást készítenek, versenyeken szerepelnek sikerrel. Hozzájuk képest a logopédiai osztály egyes tagjai úgy kerültek az iskolába, hogy például nem használtak még életükben színes ceruzát, és egy állatkerti kirándulás megszervezése során a családoknak gondot okozott a BKV-jegyek megvásárlása is. Rá kellett jönnünk tehát, hogy számukra hiánypótló funkcióval is bír programunk, és egészen más a tétje, mint a másik osztálynál.

Mindez természetesen nem értékítélet, nem akartuk diszkriminálni az „elit” osztályt, és azt állítani, hogy kevésbé fontos számukra foglalkozásokat tartani. Már csak azért sem, mert programunk másodlagos célja, a színház és iskola közti tantervszerű együttgondolkodás és együttműködés épp a zenei osztálynál valósul meg jobban. A foglalkozások itt tudnak a tanrendbe jobban beilleszkedni, éppen azért, mert számos más elfoglaltságukon edződve a tanító már pontosan tudja, hogyan lehet a kötelezően leadandó tananyagot kreatívan feldolgozni.

A logopédiai osztály életében afféle kuriózum a hetenkénti foglalkozás, nem annyira a tanórákhoz kapcsolódik, hanem inkább ez is a fejlesztő órák egyikeként jelenik meg, aminek a tanító, a szülők elmondása és saját tapasztalataink szerint is nagy haszna van.

Bizonyos hangsúlyokat kellett tehát áthelyeznünk, így a második évben annyi változtatást tettünk, hogy hasonló keretek között, de más-más témát ajánlottunk a két osztálynak. Az osztályok a tanév során külön dolgoztak, az év végi nyílt órán viszont megnézték egymás előadását, amit aztán közös játék és családi program követett.

A második év programjának középpontjában egy-egy mese állt: a zeneiséké egy faluban, a logopédiai osztályé az állatkertben játszódott. A gyerekek a „kormese” játékot alkalmazva, az első foglalkozáson egy-egy mondattal, gondolattal fűzték tovább, írták meg közösen a mesét. A tanév során ennek egyes elemeit jártuk körbe a drámapedagógia, a tánc, a zene, a képzőművészet segítségével.

A zenei osztállyal a program tantervét úgy alkottuk meg, hogy a különböző foglalkozások beilleszthetők legyenek a tanmenetbe, az alaptéma pedig a szakórákon is szóba kerüljön. Így például környezetismeret órákon a vidéki életéről, a falusi állatokról tanultak, hétvégi családi programként egy „igazi” faluba és annak tanyamúzeumába látogattunk el, ehhez olvasás órán Móra Ferenc-mesékkal ismerkedtek. A közös játékot a falu tipikus helyszíneiből indítottuk el. A gyerekek kiscsoportokban gyűjtötték össze a szerintük legfontosabb helyszíneket, amiket aztán közösen rangsoroltunk. Ezek adták a program vázát, a különböző

foglalkozások során ugyanis ezekhez a helyszínekhez (kisbolt/piac, iskola, orvosi rendelő, templom, autóbusz állomás) rendeltünk hozzá tipikus cselekvéseket, mozdulatsorokat, az akcióban résztvevők gondolatait és érzéseit, a környezet hangjait.

A logopédiai osztállyal egy állatkerti kirándulás után kedvenc állataikról rajzoltunk és játszottunk, majd a földi-vízi-légi élet sajátosságait néztük meg mozgásos és zenei foglalkozások keretében.

A foglalkozások egy részét az iskolában tartottuk, de számos alkalommal látogattak a gyerekek a színházba, amely minden esetben külön izgalmat jelentett, hiszen kimozdulhattak megszokott környezetükből.

Harmadik évben (idén) a két osztály programja teljesen különvált, hogy jobban tudjunk a speciális igényekre fókuszálni. Mostanra azt gondoljuk, hogy egészen másfajta foglalkozássorozatot célszerű összeállítani a két osztálynak, másra van ugyanis szükségük. A zenei osztálynál inkább a tehetséggondozásra, míg a logopédiai osztálynál a fejlesztésre érdemes használni a művészetek általi nevelést.

A zenei osztállyal tehát összművészeti beavatósorozatba kezdünk, amelynek középpontjában Brueghel *Gyermekjátékok* című képe áll. A kép kapcsán a játékról mint életünk egyik legalapvetőbb közösségi élményéről szeretnénk gondolkodni. Épp ezért hat művészeti ág (színház, tánc, zene, képzőművészet, báb, cirkusz) képviselőjét arra kértük, hogy a képen látható gyermekjátékokból kiindulva és azokat továbbgondolva tervezzenek háromalkalmas foglalkozássorozatot, amely a gyerekekkel való közös játékon túl egy színház/múzeum/koncertlátogatást is tartalmaz. Az egyes blokkokat átvezető drámapedagógiai foglalkozás köti össze, a programot pedig arra futtatjuk ki, hogy a gyerekek kiscsoportokban saját játékokat találjanak ki, amiket aztán egymásnak megtanítva közösen tudunk játszani.

A logopédiai osztály Titkos barát címen játszik a barátság témaköréről, és leginkább az elképzelt barátokról, akik szövetségesként, védelmezőként, cinkostársként, felbujtóként a saját fantáziájukban a gyermekek mellett állnak. A program nem titkoltan segítséget is szeretne nyújtani a gyerekeknek saját féltelmeik leküzdésére, vágyaik kifejezésére. A játék jellegéből adódóan a program tartalmaz közös és egyéni foglalkozásokat is.

Bár a programok tematikailag és néha módszertanilag is eltérnek, alapjuk minden esetben a közös gondolkodás. Bár ennél a korosztálynál (is) nagyon fontos a játék, hogy ne csak intellektuális síkon közelítsünk meg egy-egy problémát, hanem áttételesen is, véletlenül sem színjátzó kört szeretnénk tartani, a gyerekeket tehát nem „színészkedésre”, hanem együttgondolkodásra kérjük. Épp ezért a programok fontos részét képezik a beszélgetős foglalkozások, ahol a gyerekek véleményére vagyunk kíváncsiak. Idén például arról, hogy „Mi a játék?”, illetve hogy „Kik és miért játszanak?”. Vagy arról, hogy „Miért fontos a barátság? Mit csinál, és mit nem csinál egy barát?”. Ezek a gondolatok, személyes vélemények lesznek ugyanis azok a vezérfonalak, amikre fel tudjuk fűzni a foglalkozássorozatot.

Így maga a színház, a művészet programunk során másodlagos helyet kap, eszközzé válik csupán, aminek segítségével a gyerekek önbizalmát, kreativitását tudjuk növelni, az önálló gondolkodás szabadságára, a közösségi létezésre szabályainak elsajátítására ösztönözve őket.

Gondolatkövetés

Telegdy Balázs könyvismertetője

Ha a néző is résztvevővé válna

*Kísérletek a színház és a közönség viszonyának újragondolására
Színház és pedagógia sorozat, L' Harmattan, 2010*

A sorozat negyedik darabjával a szerzők – saját bevallásuk szerint – arra vállalkoztak, hogy felderítsék, mi akadályozza a színházi és a drámapedagógiai szakmát egymás szempontjainak megértésében. Ennél azonban jóval hangsúlyosabb témája a kötetnek, hogy hogyan léphetők át ezek az akadályok, különbségtételek. Határátlépések, közelítések... Ezek a motívumok szövik át valamennyi írást. A dolog érdekessége, hogy a négy rögzített beszélgetés valódi közös munkát dokumentál: három színházi alkotó – Kárpáti Péter drámaíró, Schilling Árpád rendező és Terhes Sándor színész – aktív részvételének tapasztalatait a Káva Kulturális Műhely színházi nevelési programjaiban. Mindhármukat ugyanaz a feszítő kérdés „űzte” a drámapedagógiához, mégpedig az, hogy valójában hogyan hat egy színházi előadás a közönségére, mi történik a nézőben, és „hogyan lehet a közönséget aktívan bevonni a színházi eseménybe, hogyan lehet

annak részvevőjévé tenni.” Drámás oldalról a Káva három alapító tagjával (Romankovics Edit, Gyombolai Gábor, Takács Gábor) készült interjú hivatott a színházi nevelés színházi szakmához és a színházi minőséghez való viszonyát, valamint a részvevők bevonásában játszott szerepét tisztázni. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a határátlépések közös célja a közönség-részvevők elérése. Ezen túl – érzésem szerint – a kötet írásain végigvonul egy talán inkább rejtett állítás, mint kérdés, miszerint a TIE lényegében színházként értelmezhető, ahogy erre például a kötetnyitó tanulmány is (Sz. Deme László: A nézői szerep változása a nyugati színház történetében) utal, és a néző elérését, részvételét mélyítő kortárs kísérleti színházi irányzatok sorában helyezi el, valahol a performansz-színház vidékén. Első megközelítésben a drámapedagógia felől nehezen értelmezhető a kérdésfelvetés, mert a színházi nevelés természeténél fogva színház (is), és természeténél fogva vonja be a részvevőket. Az írásokat végigolvasva leginkább a színházi szakma rácsodálkozásainak, felismeréseinek dokumentumai ezek. Néhány ilyen felismerés azonban érdekes fénytörésben mutatja a drámapedagógia egyes szakmai területeit.

Visszatérő téma például a színész-drámatanár kettős működése, kettős szerepe. A színházi neveléssel foglalkozó szakemberek számára természetes, hogy egyszerre működjenek színészként és drámatanárként, a színházi közegből érkező interjúalanyok viszont sorra rácsodálkoznak erre a jelenségre, és sajátos módon közelítenek a feladathoz. Érdekes például Terhes Sándor beszámolója, aki az *Akadályverseny* című foglalkozásban egy autokrata rajztanárt játszott. A felkészülés során összegyűjtötték a figurát jellemző attitűdöket, amikből választania kellett a foglalkozáson. Színész-drámatanári működéséről így számol be: „...úgy működik ez, mint ahogy elképzelem a commedia dell’ arte szövegeket, amelyekből a színésznek egy egész készlet állt a rendelkezésére a figurájához. A rajztanárnál például ilyen az, hogy milyen témákat lehet behozni művészettörténetből, milyen érvek támogatnának egy ilyen típusú embert, hogyan tudna más fölébe kerekedni stb.” Schilling Árpád pedig arról beszél, hogy egy következetes „eszköztelenítés” eredményeként egész hasonló színészet-felfogáshoz lehet eljutni, mint a színházi nevelésé: „A Krétakörben egyre inkább afelé mentünk, hogy lebontsunk szinte mindent, a színész maga hozza létre a jelmezt, a szöveget, mindent. A karakterhez nem kell speciális mozgás, vagy másfajta hang, csak a színész kell, aki a karakter fejével gondolkodik, és a célja, hogy a közönségben valamit elindítson”. Az *Akadályversenyben* Schillingnek sikerült rávennie a színészeket, hogy minimális kerettávolsággal dolgozzanak, a „szerepből való ki-belépés szinte nem is volt látható, csak a fogalmazásmódból derült ki”. Ez az idézet pedig szerepelhetne egy szakértői játékról szóló tanulmányban is.

Kárpáti Péter a kávással közös *Apalabyrinthus* című foglalkozásban használta fel azt az improvizációs technikát, amit dramaturg szakos hallgatók képzésében, majd színházi előadásokban is alkalmazott. A szövegből nem egészen pontosan derül ki sajnos ennek a lényege, de valamiféle élet-játékról lehet szó, ahol a részvevők egy a színészek által előkészített szituációba kerülnek, ezen keresztül érintve egyes témákat. Kárpáti színház-felfogása szerint ugyanis a színház egyik lényegi eleme, hogy a különböző témákat játékosan lehet megközelíteni, egyszerre védve, de gondolatban, képzeletben megmarad a helyzetek tétje. Érthető, hogy számára nehezen elfogadható a dráma pedagógiai célkitűzése, ahogy ez Schilling szavaiból is kivehető máshol. Mintha ezek az alkotók azt jeleznék vissza számunkra, hogy a színházi minőséggel több játékosságot és talán több szabadságot csempészhetnénk munkánkba.

Érdemes még megemlíteni a kávással készült interjúnak egy pontját, amikor a kérdező azt forszírozza, hogy miért nem csinálnak felnőtteknek is foglalkozásokat, egyáltalán működtethető-e ez a forma felnőtteknél. A válaszok egységesen arról szólnak, hogy a felnőtt közönség nehezen szólítható meg, nem elég nyitottak, nem elég motiváltak. Mégis a Káva kísérleteinek egyik területe ebbe az irányba mutat. Az *Új néző* programban például egy BAZ megyei falu helyi problémáit az ott élőkkel közösen dolgozták fel színházi akciók segítségével. Ha ezek a kísérletek folytatódnak, egy visszatérő sztereotípiától sikerülhet kihúzni a talajt, miszerint a színházi nevelésnek kizárólag a gyerekek/fiataloknak játszó színházi társulatok között van helye.

Az itt felsorolt példák inkább csak érdekességek, hosszan nem is sorolnám őket, mert nem érzek átütő erőt bennük, azt gondolom, hogy a drámapedagógiáról szóló párbeszéd ennél jóval előrébb tart a dráma és színház kapcsolatának elemzésében. Mélyebb, alaposabb volt az első három kötet, a mostaniban nem érzem a határozott irányt. Így, ebben a formában még túl kevés, vagy talán túl korai a tapasztalatok összegzése.

ANRAT konferencia

a 2013-as párizsi IDEA világtalálkozó előkészítésére

Vatai Éva

Lyon, 2011. november 25-26.

A rendezvény

Mostanában sokszor érzem úgy, hogy a felesleges konferenciák korát éljük: összejövünk, beszélgetünk, elemzünk, szakértünk, aztán tapodtat sem mozdulnak a dolgok, meg minden a régi kerékvágásban. De Lyonban az érkezésem pillanatától kezdve tapintható volt valami dacos elszántság: *csak azért is* megcsináljuk! Mármost a 2013-as párizsi IDEA Világtalálkozót.

Akkor is, ha – és innentől már az előadók szavait idézem – Európában most mindenki a válsággal és a válságból kilábalás egyetlen gyógyszerével, a pénzzel foglalkozik. A pénzzel, amiből egyre kevesebb van olyan célokra, mint a kultúra, az oktatás, a fiatalok művészeti nevelése. Amikor a fiatalokat cserbenhagyja a pénzihiány miatt folyton szűkülő és cinikus érvekkel dobálózó politikai hatalom: sem együttérzést nem tanúsít, sem alternatívákat nem ajánl a helyzet megoldásához.

A 2013-as világtalálkozót sem lesz könnyű megszervezni: a már előre látható pénzihiány mellett még nem látszik az alagút vége. Van viszont egy aktív struktúra: az előkészítés során három találkozó (Lyon, Lille, Bordeaux), amelyeken nemzetközi szinten is meg lehet beszélni a haladás irányát, a felmerülő nehézségek megoldásának stratégiáját, a nagy vonalakban már a lyoni találkozó idején is kibontakozó programot.

Hogy követhető legyen az Ariane Mnouchkine által megfogalmazott tágabb művészet-pedagógiai cél: a fiatalok legyenek a társadalom művészetének főszereplői!

Reménykeltő jelek már ma is vannak: az IDEA Világtalálkozó szervező bizottságának elnöki tisztjét elvállaló Catherine Tasca politikailag is igen befolyásos személyiség.

És persze az, hogy az Európán kívüli országok üzentek az isztambuli konferenciáról: amiben kell, segítenek a párizsi szervezőknek, akiknek reményei szerint a 90 ország összefogása meghozza majd a várt gyümölcsöt: egy programjában, módszertanilag is minőségi egy hetet színház és oktatás körül 2013. július 8. és 13. között.

A partenariat

A franciák kezében ott az ütőkártya: több évtizede sikeresen működik a partenariat, vagyis a tanár és a színházi szakember együttműködésének intézménye, amelynek feltételeinek kidolgozásában a lyoni konferenciát szervező ANRAT (a helyi DPT) is részt vett. Nem csak Franciaországban van ilyen: Angliában is működik, a skandináv országokban is. Én a partenariat működésével foglalkozó atelier-ben voltam, melyet Steven Clark (tanár) és Laurent Brethome (rendező) vezetett.

Láthatóan mindkét fél nagy meglepedésére szolgál ez a munkaforma, melyet az oktatás oldaláról a DAC (Direction Artistique et Culturelle – Rectorat), a kultúra oldaláról a DRAC (Direction Académique et Culturelle) támogat és hangol össze.

Egy ilyen együttes munka után többé nem tanítunk ugyanúgy, mint azelőtt. A művészekkel való együttműködés széles sugárutat nyit előttünk a gondolkodás terén – mondják a tanárok.

Fontos, hogy a színház felismerje, hogy nem szorulhat be a négy fal közé, s ennek a felismerésnek egyik intézményesített megjelenési lehetősége a partenariat, amely során olyan dolgokat tanulhat meg a rendező, amelyeket máshol nem – így a rendezők.

A Menteur Volontaire

Le menteur volontaire Társulat nevét érdemes megjegyezni – tehetséges fiatalok átütő erővel és elkötelezettséggel. Rendezőjünkkel beszélgettem színházra nevelésről, pedagógiáról.

Laurent Brethome jelenleg az egyik legnépszerűbb fiatal francia színházi rendező. *Jób szenvedései* című előadása tavaly egy rangos országos seregszemle közönségdíjasa lett, azóta is nagy sikerrel játsszák Izraeltól Franciaországig. Ott van az Odéon programján is, ami nem kis megbecsülést jelent. Provokatívan erőteljes, átgondolt kódokon nyugvó, látványos előadás, jó lenne, ha a készülő európai turné során Magyarországra is eljuthatna. A lyoni rendezvényen Racine Berenice-ét láthattuk tőle s társulatától a Croix Rousse Színházban.

Egyszerű és átütő erejű rendezés, rendezői trouvaille a színpadtérben folyamatosan jelenlevő kapucnis férfi (Francois Jaulin) – lehetne a minket kísérő sors vagy lelkiismeret – a szenvedély és erotika erős piros színébe öltöztetett Berenice (Julie Reçoit) és Titusz (Thomas Matalou), akiknek jelmeze az előadás vé-

gére – szerelmük beteljesülésének távolodásával – fekete pólóra, farmerre cserélődik. Az előadás egyik legszebb pillanata a megható őszinteséggel és egyszerűséggel, a színpad előterében elmondott Berenice-Titusz dialógus, amelyben finom kézjátékkal és testbeszéddel jelzik a szerelmesek kényszerű elválásának stádiumait. Ritkán lehet látni olyan Berenice-t, amely nem a klasszicizmus pávatollaival ékeskedik, hanem közvetlenül a fiatalokhoz szól – ezúttal is tele volt a terem fiatalokkal.

VÉ Színházadat iszonyú dinamika, lelkesedés hatja át. Láthatóan magad is szüntelen kereső, nyughatatlan ember vagy.

LB Most kell keresni, amíg az ember fiatal. Remélem, hogy hatvan évesen nem raknak alám egy társulatot vagy egy színházat – akkor már pihenni kell. Ha addig nem találok semmit, aztán már kár erőlködni.

VÉ Emellett az intenzív színházi munka mellett van időd tanításra is.

LB Igen, tanítottam a Konzervatóriumban is, s szívesen vállalom munkát a fiatalokkal, leginkább a partenariat keretén belül. Van a francia színház csinálókna egy olyan generációja – a 30-40 évesek – aki érdeklődéssel fordul a tanítás felé, amely különösen fontosnak tartja színházi tudása és tapasztalatai átadását. E generáció számára nem válik már szét a bureau (az iroda, ahol a rendező kitalálja az ötleteit) és a plateau (a színpad, ahol a színész megvalósítja azokat), hanem összemosódnak az alkotás terei. Színésznek tanultam, rendező lettem, s pedagógiai elhivatottságot érzek magamban. E három szakma egymást táplálja. Munkám tere nem csupán a színházterem, hanem kötelességemnek érzem, hogy sok időt töltsék kinn, terepen: iskolákban, börtönökben, sérült gyerekek között. Újabban kétszer is jártam az Antillákon, az ott élő gyerekek színházi képzését senki nem vállalja fel, sem a francia állam, sem az ott élők. Két hétig napi három órában, ingyen foglalkoztam a gyerekekkel, most igyekszem megoldást – és pénzt – találni a folytatáshoz.

VÉ Hogyan fedezted föl magadban a pedagógus vénát?

LB Nekem nagyon türelmes tanáraink voltak, én magam nem voltam könnyű gyerek. Ha a művész pedagógiailag is elkötelezett, s a pedagógiai eszközeit képes az adott helyzethez alakítani, bárhol és bárkivel csinálhat színházat: fiatalokkal, fogyatékkal élőkkel, rabokkal. Én ezt nagy kihívásnak érzem. Gyakran mondják az ismerőseim: jól megy a szekered, ismert vagy, tele vagy munkával, miért van neked szükséged arra, hogy taníts. Elképesztő hozzáállás, nem? Igyekszem megmagyarázni: egyelőre még közelebb állok a harminchoz, de negyven felé érve az ember már elveszíti a kapcsolatot a fiatalokkal. Lehet, hogy belemerül a saját színházába, megcsontosodnak a módszerei, szűnik az alkotásvágya. Én azt az energiát találom meg a fiatalokban, az „amatőrökben”, amit a szakmában talán nem találnék meg.

VÉ Ki a partenariat kezdeményezője? A tanár vagy a művész?

LB Minden esetben a tanárnak kell elszánnia magát egy ilyen típusú együttműködésre. A művész felelősége pedig az, hogy tudása legjavát adja mind művészi, mind pedagógiai téren. Nagyon igényesnek kell lennie a művészi döntés szempontjából!

Fityfirittyek

Mikolasek Zsófia

Csoport: A foglalkozás tervezete 6-7 éves, drámás előképzettséggel nem rendelkező gyerekekből álló, 18 fős csoportnak készült.

Tanítási terület: érzelmek felvállalása, együttműködés csoportban

Tanulói szerep: A résztvevők a fityfirittyek szerepébe lépnek: történetünk szerint ezek a manóknál is kisebb lények – játékunk az ő falujukban játszódik. A fityfirittyek egy napon azt veszik észre, hogy minden megváltozik...

Szükséges eszközök:

- térkép, nevek cédulákon, tollak; kalap a tanár szerepbe lépéséhez; etikai kódex
- CD-lejátszó, mikrofon
- CD: az erdő hangjai; tavaszünne

Fókusz: Hogyan reagáljunk, ha megbántottak minket?

1. Az erdő hangjai (hangfelvételtől)

Madárcsicsergés, patakcsobogás, a szél hangja a fák között... Kérdések: Milyen hangokat ismertek fel? Hol járhatunk?

2. Tanári narráció

Ebben az erdőben élnek a fityfirittyek. Ezek a lények akkorák, mint az ujjam. A fityfirittyek békés nép: sosem veszekednek egymással – híresek is erről erdő szerte. Nálam van a legfőbb törvénykönyvük – felolvasom (ld. Melléklet!).

Amit hallottatok, annak alapján mit gondoltok, milyenek a fityfirittyek? (megbeszélés)

3. Térkép

A falu szélén egy térkép várja az átutazókat, nézzük meg! (Házak – nevekkel, orvosi rendelő, bolt, cukrászda, különböző műhelyek, mező, legelő, körben erdő, szántóföld, gyümölcsös, istállók, iskola, patak, drágakőbánya.)

Tanári narráció: a fityfirittyek elsősorban a bányászatból élnek, drágakövet bányásznak, és ezt csereberélik el az erdő más lakóival.

4. Tanári narráció

Kezemben van a fityfirittyek névsora, kérlek benneteket, húzzatok egyet-egyet, melyen a fityfirittyek neve van. Döntsétek el, hogy a későbbiekben fiút vagy lányt játszatok, és találjatok egy-egy jellemző külső tulajdonságot az állatok játszott szereplőnek, és azt is, hogy mi lehet a kedvenc virága! Mutatkozzatok be, most már szerepben! Használjátok a következő formulát: – *Gyöngyvirág* vagyok, *világító kék a szemem*, és a *rózsa* a kedvenc virágom.

Nézzük meg a térképen, hogy kinek hol a háza, hol lakik!

5. Tanári narráció és egyeztetés

A faluban természetesen élnek különböző közösségi szokások. Az egyik ilyen a tavaszünnep. A természettel szorosan együtt élő fityfirittyeknek nagyon fontos ez az ünnep. Mit gondoltok, a tavaszi hónapokon belül mi lenne ehhez a legjobb időpont? Hogyan készülnek rá? Mi lehet az ünnep csúcspontja? Meddig tart, hogyan zárul ez az ünnep?

6. Kiscsoportos „álló-kép-regény”

Alkossatok szobrot a megbeszéltek alapján – szerepben – arról, hogy milyen lehet a fityfiritty tavaszünnep. Három csoporttól kérek egy-egy képet, a tavaszünnep erősödő zenéje alatt váltson egymás között a két csoport. Az állókép szereplői megszólaltathatók – érintésre:

- első csoport: készülődés az ünnepre
- második csoport: az ünnep csúcspontja
- harmadik csoport: az ünnepség vége felé

7. Egész csoportos improvizáció

Miután mindhárom csoport megalkotta a képet, az utolsóba kapcsolódjon be a másik két kiscsoport és mutassák be, hogyan képzelik el a tavaszünnep végét!

8. A tanár szerepbelépése (kalap felvétele)

Az erdőkerülő fityfiritty vagyok. Fityfirittyek! Sajnálom, hogy a tavaszünnepünkön kell a rossz hírt közölnöm veletek. A falut körülvevő patak megáradt – egyelőre ismeretlen okból –, és veszélyezteti a patakhoz közeli házakat. Azonnal ki kell költözniük az ott lakóknak.

9. Egész csoportos improvizáció a bejelentés után a tanár továbbra is erdőkerülőként szerepel

Kik az érintettek? (Ebben segít a térkép.) Mit visznek magukkal? Ki fogadja be őket?

Tanár szerepben: A férfiakat megkérem, hogy háromóránkénti váltásban jöjjenek velem a patakpartra, hogy kezelni tudjuk a helyzetet. A nőekkel és a szolgálaton kívüliekkel holnap reggel találkozunk a könyvtárban, hogy megbeszéljük a teendőket.

10. Mímes játék

Védekezés a gáton (homokzsák megtöltése, homokzsákok adogatása egymásnak, lerakodás), keményen dolgozunk – a közvetlen veszély elhárítva, a víz szintje csökken.

11. Tanári narráció

Az erdőkerülő, miközben éjszaka a patak mellett a munkáját végezte meghallotta, hogy a közelben lakó

két erdei manó beszélget. A manók – ahogy a törvénykönyvből is kiderült – jó szomszédai, barátai a fityfirittyeknek.

12. Véletlenül meghallott beszélgetés (a tanár olvassa fel)

- Hallottad, hogy elöntötte a fityfirittyeket a víz?
- Mondtam, már neked, hogy nem lesz jó vége annak, amit csinálnak.
- De hiszen sohasem veszekednek egymással
- Az nem is természetes! A minap is láttam, hogy az egyik, az a legkisebb megbántotta a másikat, az meg futott ide, és belekiabálta a sérelmeit a forrásba.
- Igen, én is láttam, hogy a fityfiritty gyerekek itt panaszkodnak a szüleikre a forrásnak, ha azok megszidják őket.
- A házastársakról nem is beszélve...
- Minden sérelmüket elpanaszolják a forrásnak
- Nem is csoda, ha a patak kiöntött ennyi bánattól és keserűségtől.

Megbeszélés: Mit tudunk meg a manók beszélgetéséből? A manók kiket említettek meg? Keressünk még olyan kapcsolatokat, ahol a fityfirittyek megbánhatták egymást!

13. Páros improvizáció

Párokban jelenítsetek meg egy-egy olyan szituációt, amelyben valakit szóbeli sérelem, sértés ér. A sérelem, sértés lehet véletlen és szándékos is. Ne felejtsetek el, hogy az etikai kódexben benne van, hogy a fityfirittyek sohasem használnak csúnya szavakat! Egy pár egy sérelmet jelenítsen meg! Arra kérek benneteket, hogy a „sértett” ne reagáljon a bántásra ezekben a jelenetekben.

14. Egész csoportos improvizáció

Mutassátok be, hogy hogyan mondják el az előző játékban megbántott fityfirittyek sérelmüket a forrásnak!

15. Tanári narráció

Ugorjunk át a reggeli gyűlés helyszínére! A fityfirittyek gyülekeznek a könyvtárban.

16. Gyűlés

Tanár szerepben felvázolja, hogy mit hallott a két erdei manótól.

Most már tudjuk, hogy mitől áradt meg a patak. Mindannyian hibásak vagyunk abban, hogy ez bekövetkezett. Miért a patakot terheltük a sérelmeinkkel? Miért nem mondtuk meg egymásnak? Szükségszerű-e, hogy veszekedés lesz abból, ha elmondjuk másnak, hogy megbántott?

(Az erdőkerülő szerepében a tanár felhívja a figyelmet arra, hogy az árvíz helyszínére kell mennie, de hamarosan jönni fognak a fityfiritty-rádiótól interjút készíteni a helyzetről. Megkéri a szereplőket, készüljenek fel gyorsan arra, hogy mit mondanak az áradásról, a terveikről a riporternek).

17. Interjú (tanár a riporter)

- Tudták-e egymásról a fityfirittyek, hogy mindegyikük a forráshoz jár panaszkodni?
- Milyen terveik vannak a jövőben a sértéseikkel?
- Nem félnek, hogy veszekedéstől lesz hangos a falu?

18. Páros improvizáció

Keressék meg egymást az előző páros játék párosai. Játsszátok el újra a szituációt, de most a sértett reagáljon a bántásokra. Milyen reakciók születtek (pl. erőszakba torkolló, összevesző, megbeszélő)? Melyik reakció hogyan befolyásolja szerintetek a falu további életét? A megbeszéltek alapján készítsünk új törvénykönyvet a falu további működéséhez!

19. Tanári narráció

A fityfirittyek szerencsésen megoldották a patak áradásának problémáját, és egy éve múlva ismét nagy örömmel készülődtek a tavaszünnepre. Ez a tavaszünnep azonban már egy kicsit más volt, mint az addigiak.

20. Egész csoportos fénykép

Az új tavaszünnepen természetesen sok fénykép készült. Hogyan nézhetett ki az a fotó, amelyik a helyi újság címlapjára került? Jelenítsük meg!

21. Megbeszélés (ha szükséges...)

Mellékletek

Fityfiritty törvénykönyv

1. Fityfiritty a fityfirittynek soha nem rontja el a munkáját.
2. Amikor a fityfiritty házat épít, mindenki segít benne.
3. A becsületes fityfiritty soha nem lustálkodik.
4. Testvérként tiszteld a manót és a tündért.
5. Nem veszi el a fülét, aki hallgat a jó tanácsra.
6. A bölcsességtől és nem a magasságtól leszel nagy.
7. A fityfirittyek sosem veszekednek, nem sértődnek meg. Ha mégis megsértődnek, nem mondják meg a másik fityfirittynek.
8. A fityfirittyek sosem beszélnek csúnyán, és nem is gondolkodnak csúnyán.
9. A fityfirittyek sosem szemetelnek.
10. Amit magadnak nem szeretnél, másnak se kívánd!

Nevek

Bariton, Rubicsek, Zeller, Villő, Szélfogó, Damu, Toboz, Szekerce, Csipet, Kacsorka, Mazurka, Fürgecipő, Félvéka, Csuk, Bíbic, Bogárka, Gyöngyvirág, Katáng, Marcipán, Csevik

Megjegyzések

- A foglalkozásra a komáromi Jókai Mór Városi Könyvtár gyermekrészlegében került sor 2011 májusában. A résztvevő osztály a közeli általános iskola első osztálya volt, akik a tantervben szereplő kötelező könyvtárlátogatást igyekeztek „letudni” azzal, hogy eljöttek hozzánk.
- Amikor a tanító néninek felvettem, hogy esetleg játszhatnánk „drámásat” a gyerekekkel, örömmel vette, bár nem igazán tudta, miről van szó. Körülírni röviden nyilván nem lehetett, melyet is szeretnék játszani a gyerekekkel, de szerencsére a bizodalma megvolt bennem, így szabad kezét adott a könyvtári foglalkozáshoz.
- A foglalkozáson az első problémát a tanító néni fegyelmezési kényszere okozta. A gyerekek kiszakadva iskolai környezetükből természetesen lazábbak voltak, a tanító néni viszont élt egy kép arról, hogy hogyan is illene egy könyvtárban viselkedni. Nyilvánvaló volt, hogy a játék során a gyerekek nem feleltek meg a várakozásnak, kiabálás, vitatkozás is kialakult – ezt én nagy örömmel vettem, hiszen „szerepben” tették –, a tanító viszont hátrázottan úgy érezte, hogy rosszak a gyerekek. Végül a kolléganőm oldotta meg a helyzetet és elhívta a helyszínről kávézni a pedagógust. Ennek ellenére a foglalkozás végén sűrűn elnézést kért a gyerekek viselkedéséért.
- A gyerekek – bár még sosem kerültek hasonló szituációba – hamar „vették a lapot”, és láthatóan élvezték a játékot. Nehézséget okozott azonban a sok név, hajlamosak voltak egymást civil nevükön szólítani. Ebből tanulva a következő hasonló foglalkozást már post-it-tel terveztem, így a gyerekek a ruhájukra ragasztott névvel már megnevezhetőek voltak egymás számára.
- Félttem a megbeszéléstől a végén, tartottam attól, hogy a gyerekek nem fogják tudni megfogalmazni az érzéseiket a játékkal kapcsolatban. Készültem segítő kérdésekkel is, de ezeket szerencsére nem is kellett feltennem, mert a gyerekek átfordították mindennapjaikra a játékot, és a saját életükből hoztak példát a fókuszra. Mindezt sikerült úgy tenniük, hogy nem bántották meg egymást.
- Ez az osztály, bár még csak szeptember végét írunk, kétszer is volt azóta könyvtárunkban, és „olyan drámás” foglalkozást kért a tanító néni. A gyerekek egyre rutinosabbak a játékban, és valóban élvezik azt. Ajánlásukra ugyanebből az iskolából három másik osztály is jelentkezett hasonló programra.

Elefánt

Tegyí Tibor

Résztvevők: középiskolások, egy osztály

Fókusz: Hogyan éljük meg a minket ért (váratlan, alaptalan) támadásokat?

Keret: Nevelőtanárokként a kollégiumban minket ért erkölcsi jellegű támadással szembesülünk.

Téma: Egy kollégium tehetséges diákjai közül valakik az előmenetelükért felelős nevelőt megvádolják nagynyilvánosság előtt, névtelenül.

Idő: 2 tanóra

Az óra Gus Van Sant azonos című filmjéből kiindulva, annak felhasználásával készült (Elefánt. Színes, magyarul beszélő, amerikai filmdráma, 79 perc, 2003. Rendező: Gus Van Sant). Az óra tervezésekor számoltam egy ellenkező nemű drámatanár segítségével, de az óra egyedül is vezethető, némi átalakítással. Az óra után javaslom a teljes film megtekintését, akár mozgókép- és médiaismeret órán.

1. Megfigyeléses játék

Tíz másodpercig tárgyakat mutatok, aztán letakarom őket egy lepedővel. Próbáljatok ez idő alatt minél több tárgyat megjegyezni!

Tárgyak: napszemüveg, fényképezőgép, számítógépes játék, tus és tinta, egy rajz, baseballütő, baseball sapka, írható CD, kottalap, Schille-album, egy aranyérem, egér

Mindenki magában számba veszi, hány tárgyat tud felsorolni. Kérésemre ezt a számot az ujjain fel is mutatja – esetleg egy lapra felírja. Csoportokat memória alapján alakítunk. A játsszók a megjegyzett tárgyak számának megfelelően sorba állnak, legkevesebbtől a legtöbbig. A sort utána „félbehajtom”: a legkevesebb a legtöbb mellé kerül, a második legtöbbet megjegyző személy a második legkevesebbet megjegyző mellé, és így tovább. Utána 4-5 fős csoportokra tagolom a páros sort.

2. NARRÁCIÓ – a játék helyszíne

A mai játékunk helyszíne egy amerikai középiskola, napjainkban. (Mutatok néhány képet erről a középiskoláról: bejárata, épülete, tornaterme, ebédlője, sportpályája.) Ez egy bentlakásos iskola, amely felvállalja a tehetséges tanulók kiemelt figyelemmel kísérését. Egy részlet az iskola életét szabályozó okiratból:

„Iskolánk kiemelt figyelemmel kezeli a tehetséges tanulók oktatását és nevelését. A tehetség megnyilvánulásának minden formáját támogatjuk, legyen az zenei, sport, képzőművészeti vagy más jellegű képességhez köthető tehetség. A kiemelkedő teljesítményt elért tanulók számára iskolánk bennlakásos elhelyezést biztosít, és előmenetelüket segítő egy pedagógus team kíséri figyelemmel tanulmányi és tehetségébéli fejlődésüket.”

Ez a team a kollégiumban dolgozó nevelőkből áll, minden kiemelkedő képességű diákkal egy mentor tördik. A játékunk során ezeknek a mentoroknak a munkájával foglalkozunk. Bár egy diák–egy mentor kapcsolatról van szó, mi csoportokban nézzük meg ezt a munkát.

3. Választás – szerepbe lépés

A mentorok maguk választanak a beiratkozó diákok közül egyet, akinek a fejlődését majd segíteni fogják. A felvételikor a diákok egy fényképes, rövid bemutatkozó levelet is csatoltak a kérelmükhöz. Ezeket átnézve dönt a team arról, hogy ki kinek a mentora lesz.

Hat fényképet kirakok hat rövid bemutatkozó levéllel. Zenebejátszás alatt körbejárnak a csoportok, és a képek és az információk alapján választanak a gyerekek közül. Közben arra kérem őket, hogy az első benyomásaikat, az első elvárásaikat egy papírra jegyezzék fel. Ez akár egy lehetséges mentori napló első bejegyzése is lehetne. Ezeket a jegyzeteket utána tegyék félre!

Matt Malloy: rajz, grafika

Sarah Mauntain: koreográfia, hip-hop tánc

Carrie Tyson: fotózás

Ellis Williams: számítógépes ismeretek, programozás

Kate Taylor: atlétika, futás

Tim Bottoms: zeneszerzés, zongora

4. Asszociáció a tárgyakkal

Lehet, hogy az óra elején látható tárgyaknak köze van a gyerekekhez. Ha ezt biztosan állítanám, melyik tárgyat kapcsolnátok az általatok választott diákhoz? Mivel nem tudunk semmi biztosat, egy tárgy akár több gyereké is lehet. Gyerekenként egy vagy két tárgyat nevezetek meg, indoklással!

A megfigyeléses játékban szereplő tárgyakat kínálok fel erre az alkalomra megint csak. Indoklást, kifejtést is kérek a választott tárgyhoz.

5. ÁLLÓKÉPEK – fotók a múltból

Az ismerkedés során előkerülnek fotók a gyerekek eddigi életéből. Ezek közül számos az eddigi sikereket dokumentálja, de előkerül néhány olyan kép is, amelyik különösen megragadja a mentor figyelmét, mert nem a nagy nyilvánosság számára készült, és csak némi magyarázattal mutatható meg egy ismeretlennek.

Mutassatok meg egy-egy nyilvános és nem nyilvános képet a fotók közül. A csoportból egy valaki ne legyen rajta a képen, hanem fűzzön a képekhez rövid magyarázatot. Ha kell, a tárgyak közül bármelyik is, megjelenhet a képen.

6. PÁROS IMPROVIZÁCIÓ

Zajlik az élet, a diákok hétköznapijai. Fejlődésük biztosított, nincs is semmi kirívó gond a gyerekekkel, hála a jól működő mentori rendszernek. A mentoroknak lehetősége van az órákra is bepillantani, és a gyerekeket eközben is figyelni. Nézzünk bele egy órába, amelyen akármelyik mentor is benn ülhetne.

Videobejátszás: 00:16:01-től 00:18:07-ig Gus Van Sant Elefánt című filmjéből.

A mentor és a diák között kialakult személyes kapcsolat egyik támpillére, hogy a gyerekek minden problémájukkal fordulhatnak a mentorukhoz.

A játék során kollégám vagy én játsszuk a gyerekeket, titeket pedig arra kérlek, hogy a mentor szerepét vállaljátok magatokra! Valamennyien megszólalhattok mentorként, ha a rátok bízott tanuló fordul hozzátok segítségért. A beszélgetés legizgalmasabb két percébe hallgassunk bele!

A tanár a diákok szerepébe lépve a következő problémával keresi meg a mentort:

Matt: *Kate állandóan a nyomában van. Nem akarja megbántani, de már terhes neki ez a túlzott figyelem. Mindig azt akarja, hogy rajzolja le. Mit tegyen?(agresszív)*

Sarah: *Látta őt táncolni egy bártulajdonos, és hétvégi munkát ajánlott. Jó pénz, lenne is helye, kedve is van, de mégis tart tőle. (pénzsóvár és nem kissé „ledér”)*

Carrie: *A múltkor lefotózta Sarah-t tánc közben. Nagyon jó lett a kép, iskolai pályázat esélyes, de Sarahra nézve nem túl előnyös, kivillan a fél melle. (aktképek iránti vonzalom)*

Ellis: *Nem érti az angol irodalom jelentőségét. Minek ez neki? Ő programozó matematikus akar lenni. (flegma, elutasító)*

Kate: *Tetszik neki Matt, de úgy látja, ő nem jön be Mattnek. Mit tegyen? (kisebbségi komplexus)*

Tim: *Úgy érzi, az énektanára nem ismeri el eléggé. Szerinte féltékeny a tehetségére. (tanárelleses)*

A beszélgetés után arra kérem a résztvevőket, hogy készítsenek újabb jegyzetet az év eleji benyomáshoz.

7. KISCSOPORTOS IMPROVIZÁCIÓ

Néha azonban nemcsak segítő tanácsot kell adni, hanem keményebb fellépésre is sort kell keríteni. Ezeket nem mindig veszik jó néven a diákok, mint afféle kamaszok, vannak ellenérveik, néha a hangnemük sem megfelelő.

A csoportban két fő a nevelő szempontjából gondolja és beszélje végig a problémát, két fő pedig a gyerek szempontjából. Rövid megbeszélés során páros jelenetben mutassátok meg, hogy a két álláspont ütköztetése mit eredményez.

Matt: *Az egyik grafikáján a horogkereszt jelenik meg díszítő motívumként, bár ő ebben semmi rosszat nem talál.*

Sarah: *A tánc miatt hanyagolja a tanulást, a legújabb edzés időpontja megint egybeesik a délutáni tan-körrel.*

Carrie: *Egy fiatal férfi tanár nehezményezi, hogy az óráján Carrie fényképezi őt. Már többször szólt ezért, de látja, hogy amikor elfordul, Carrie fényképez. A nevelőtanárhoz fordult a problémával.*

Ellis: *Panaszkodnak rá a többiek, hogy egy olyan programot fejlesztett ki, amellyel be tud törni mások számítógépes levelezésébe, és ezt meg is teszi.*

Kate: *Az éjszakai ügyeletes szólt a mentornak, hogy látta Kate-et az éjjel kettőkor a fiúk szintjén mászkálni.*

Tim: *Énektanára panaszkodott a hangnemre, amit vele szemben megenged magának. Gyakran trágár, visszabeszél, csak a saját feje után megy.*

8. Elfogott LEVÉL

Az iskola működtet egy honlapot, és ezen van egy üzenőfal, ahová – bizonyos szűrőkön, ellenőrzéseken átmenve – a diákok is írhatnak egymásnak, közérdekű információkat oszthatnak meg. Egyik délután a mentor furcsa üzenetet olvasott az iskolai honlapon.

Projektoros kivetítés, a gyerekek előtt íródik a szöveg:

*Éljen az ifjú számítógépguru! Működik a hacker programja!
Nálam is!*

Tudja meg az egész kollégium, hogy a nevelőtanárok között van egy buzeráns pedofil! Állandóan ölelget, amikor meg beszélünk, a karomra, vállamra, derekamra teszi a kezét.

Egyetértek. A zuhanyzóba is folyton benyit, ha fürdünk, mintha tíz perc múlva nem tudná elmondani, amit akar.

Meg a színes ruhái! A szivárvány minden színében. Mint egy meleg felvonulás.

A hülye tanácsaitól meg már a falra mászok.

Ja, az üzenőfalra.

9. MÍMES JÁTÉK – álom

A nevelőtanárokat ezen az éjszakán furcsa rémálmok gyötrik. A rémálmok a gyanúsításról szólnak; mi van, ha ezt elhiszi róluk a külvilág. Hogyan fognak másnap viszonyulni hozzájuk? Az álom szürreális, ide-oda csapongó világát jelenítsük meg! Mintha egy sok szobából álló lakáson kellene végigmennie a nevelőnek, abban a tudatban, hogy mindenki, aki a szobában van, elhiszi, amit az üzenőfalra írtak. Hogy kik tartózkodnak a szobában, azt rátok bízom. Én szeretnék a rémálmot álmodó nevelő lenni, a ti játékok egy állóképből induljon, és amint belépek a Ti szobátokba, elevenedjen meg az állókép, amíg tovább nem megyek.

10. FORRÓ SZÉK – kihallgatás

Az esetet követően vizsgálatot rendeltek el, ahol meghallgatták a kollégium lakóit is. Ezek a meghallgatások kiscsoportban zajlottak, és a mentorokra bízta az iskolavezetés az általuk felügyelt diákok meghallgatását.

Nézzünk bele ezekben a beszélgetésekbe! Egy fiú és egy lány meghallgatását nézzük meg, hogy kiét, azt Ti döntitek el, és azt is, hogy egyszerre vagy külön-külön hívjátok be őket meghallgatásra. Ebben a helyzetben Ti a mentorként jelenjete meg, a meghallgatásra hívott gyereket kollégám vagy én játsszuk.

A meghallgatás során a gyerekek kitérő válaszokat adnak. Két információnak kell csak kiderülnie: a programot Ellis készítette, és csak a játékban szereplő hat diák kapott tőle egy próbaverziót!

11. GONDOLATKÖVETÉS

A kihallgatást követően a nevelők a szobájukban a törtéteken gondolkoznak. Előkerülnek azok a feljegyzések, amelyet az első alkalommal írtak fel a diájkujáról.

Helyezkedjünk el a térben, és amelyik diáknak a nevét mondom, a róla készült feljegyzéseket hangosítsuk ki! Ha úgy érzed, tömöríts, sűríts!

Zenebejátszással tagolom az egyes megszólalásokat.

12. TÁVOLSÁGHÁLÓ

Ez a szék jelképezi tanítványod. Helyezkedj el a székhez képest olyan távolságra, amely az első feljegyzésed készítésekor jellemezte az új tanulóhoz való hozzáállásod.

Amíg háromig számolok, változtathatsz ezen a távolságon: a történetnek ezen a pontján mekkorának érzed ezt a távolságot?

Melléklet

Carrie Tyson

Kora: 15 éves. Családja: jól szituált családból származik; apja ügyvéd, anyja orvos; testvére nincs. Tehetséges: fotózás. Eredményei: a „La Marc kikötőjében” fotósorozata megjelent a „Texas a fiatalok szemével” fotóalbumban; helyi kiállításokon szerepelt.

Matt Malloy

Kora: 15 éves. Családja: harmadik generációs amerikai család indiai ősökkel; apja kereskedő, anyja háztartásbeli; két idősebb bátyja van (17 és 18 évesek). Tehetséges: rajz és grafika. Eredményei: megnyerte a houstoni Cartoon Heroes újság rajzpályázatát, és illusztrációi jelentek meg a lapban.

Kate Taylor

Kora: 15 éves. Családja: Houston szegénynegyedében él a család; apja parkolóőr, anyja háztartásbeli; öt testvére van, Kate a legidősebb. Tehetséges: úszás. Eredményei: Texas ifjúsági bajnoka, időeredményei miatt sokat várnak tőle a Texas Úszósövetség edzői.

Tim Bottoms

Kora: 15 éves. Családja: apja általános iskolai énektanár, anyja zongoratanárnő. Biztos családi háttérrel rendelkezik. Testvére nincs. Tehetséges: zeneszerzés, zongorázás. Eredményei: az „Amerika ifjú tehetségei” versenyen saját darabja különdíjas lett; szerepel a versenyről kiadott, országos kereskedelmi forgalomba került CD-n is.

Sarah Mauntain

Kora: 15 éves. Családja: szülei elváltak, az anya neveli az élettársával; anyagi körülményeik rendezettek, bár nem túl fényesek. Tehetséges: koreográfia, hip-hop tánc. Eredményei: a hustoni Lazy Legs utcai táncversenyen csapatban elsők lettek Sarah koreográfiájával, és Texas állam területi versenyén különdíjasok.

Ellis Williams

Kora: 15 éves. Családja: középosztálybeli amerikai családból származik; apja az építőiparban dolgozik, anyja mozipénztáros; egy húga van. Tehetséges: számítógépes ismeretek, programozás. Eredményei: honlap tervezéssel foglalkozik, kisebb cégeknek már készített honlapokat. Ösztöndíjat nyert a PaperWall cégtől tanulmányaihoz.

Foglalt ház

Horváth Brigitta

A csoport jellemzői: A foglalkozás tervezete egy átlagos budapesti gimnázium 10. évfolyamos tanulóinak készült (27 fő). Tanítási drámával még nem találkoztak, de néhányuk az iskola diákszínház tagja.

Körülmények: Osztályfőnöki óra keretein belül történik a foglalkozás, 45 percben.

Fókusz: Meddig vállalja a közösség a felelősséget (veszélyt) a tagjáért? Konkrétan: Mit tesz a közösség, ha egyik tagjáról kiderül, hogy kábítószerrel kereskedik és azzal kereskedik? (Falaz-e a közösség Gyurma-nak?)

Történet: A történet napjainkban játszódik Budapest belvárosában egy foglalt házban (squat). Hősei az ott lakó fiatalok, akik művészeti alkotóközösségként élnek együtt az épületben. A ház beköltözésük előtt évekig lakatlanul állt. Jogilag nem lakhatnának az épületben, mivel sem nem tulajdonosai, sem nem bérlői a háznak, viszont van egy szóbeli megállapodásuk a ház tulajdonosával, miszerint használhatják az épületet, amíg az nem kerül hasznosításra. Ennek következtében a rendőrség is békén hagyja őket mindaddig, amíg nem zavarják a környéken lakókat, és semmi illegális esemény nem történik az épületben. A házban lakik Gyurma is, aki vizuális művészként, VJ-ként keresi kenyerét: a vetítések összeállítása és saját kísérleti filmek forgatása jelent számára mindent. Egyáltalán nem csinálja rosszul, olyannyira, hogy történetünk idején meghívást kap az ausztráliai Blue Screen elnevezésű VJ bajnokságra. Az utazás költségein kívül egy új, nagy teljesítményű laptop árát is össze kell, hogy gyűjtse, hiszen csak egy ilyen extra géppel indulhat sikeresen a versenyen. Anyagi lehetőségei azonban – ahogy a ház többi lakójának is – igen korlátozottak. Az utazásig kb. másfél hónap van hátra. Ezért kábítószer-termesztésbe kezd: egy speciális és ritka gombafajta nő a szobájában, ami erősen hallucinogén. A gombatenyésztés elkezdéséhez szükséges „gombacsaládót” egy haverjától kapta. Ez a típus igen gyorsan nő, ráadásul grammját 20 ezer forintért lehet eladni, mivel hatása nagyon erős. Épp ezért a rendőrség tiltólistáján is elől szerepel. Mindez ellentmond a ház szabályainak, továbbá nagy veszélyt jelent a közösségre, mert ha társuk tette a rendőrség tudomására jut, akkor az egész közösséget felszámolhatják, és súlyos büntetésre is számíthatnak. Hogyan kezelik a kialakult helyzetet?

Kellékek: fotók az épületről, a ház alaprajza helyiségneveekkel, a környék térképe, a ház szabályzata, hangfelvétel a rádióinterjúról, csomagolópapír, filctollak, rendőrsapka

1. A foglalt ház fogalma

A tanár elmondja, hogy most egy foglalt házi közösségnek a tagjait fogják játszani. Majd egész csoportos beszélgetés keretében megtudja, ismerik-e fogalmat, ha igen, mennyit tudnak a játékok erről a világról.

Hallottátok már a foglalt ház kifejezést? Mitől „foglalt”? Mit tudtok az ilyen közösségekről?

Ezek után a tanár ismerteti a játékbeli foglalt ház életét:

- Ez a közösség egy éve jött létre, amikor is az alapítók (akkor még csak nyolcan) elfoglaltak egy belvárosi, lebontásra (vagy felújításra) váró épületet, amely az előző években lakatlanul állt.
- Tették illegális volt, hiszen nem ők a ház tulajdonosai, azonban a foglalás után nem sokkal kötöttek egy szóbeli megállapodást a ház tulajdonosával, miszerint használhatják az épületet, amíg az nem kerül hasznosításra.
- Ennek következtében a rendőrség is békén hagyja őket mindaddig, amíg nem zavarják a környéken lakókat és semmi illegális esemény nem történik az épületben és annak környékén.

2. Fotók, térkép mutatása

A narrációval párhuzamosan a tanár fényképeket mutat a kétemeletes épületről, valamint annak alaprajzát is megmutatja, amin fel van tüntetve az egyes helyiségek elnevezése. Ezek alapján látszik, hogy a lakók egy művészeti alkotóközösség is. Vannak lakószobák, műtermek, próbaterem (ami egyben színházterem is), közös nappali, konyha, fürdő. A tanár közben elmondja, hogy:

- Itt alkotó (művész) fiatalok (20-30 évesek) laknak és dolgoznak. Anyagi körülményeik nem éppen a legjobbak, viszont el tudják tartani magukat, és a közösséget is fent tudják tartani. (Van, aki eladja alkotásait, zenél és a koncertekből él, mesterségét tanítja, vagy éppen pultosként dolgozik.)
- A közösség fenntartása annyit jelent, hogy közösen fedezik a rezsiköltségeket. Ezért mindenki havonta 18.000 – 22.000 forint „lakbért” köteles fizetni. A lakbér mértéke a szobától függ (hány személyes, mekkora).
- Az épület kétszintes és a környékén lakóházak vannak, továbbá a közelben van egy templom és egy iskola is, amit a ház előtt elhaladva lehet leggyorsabban megközelíteni.
- A lakószobák egy-, két- vagy háromszemélyesek.
- Felhívja a figyelmet a közös terekre.

Miért költözhet valaki egy ilyen közösségbe?

Hogyan élhet egy ilyen közösség?

Milyen lehet a napi ritmusuk? Milyen tevékenységeket kell közösen elvégezniük?

3. Névválasztás és tárgyak felajánlása

A tanár arra kéri a játsszókat, hogy válasszanak a maguk számára egy becenevet, ahogy a többiek szólítják őket ebben a közösségben. Körben ülve

- meg kell mondaniuk a becenevüket, és azt, hogy
- milyen művészeti tevékenységet folytatnak.

Tanár Gyurmaként mutatkozik be. Elmondja, hogy vizuális művész: videókat, vetítéseket készít. Ellenőrzi, hogy mindenki tisztában van-e a fogalommal.

4. Szobaválasztás

Egész csoportban be kell osztaniuk a korábban használt alaprajz alapján, hogy ki melyik szobában lakik, dolgozik. Tanárnak ügyelnie kell arra, hogy Gyurmaként legyen saját szobája. Bele is írják ezeket az információkat az alaprajzba.

Milyen szempontok érvényesülnek a szoba kiválasztásánál?

Ki, kivel szeretne egy szobában lenni?

5. Névadás és jelkép rajzolása (közös rajzolás)

A tanár arra kéri a csoportot, hogy

- adjanak nevet a squatnak,
- és közösen rajzolják meg a ház jelképét.

Milyen szempontok fontosak névadáskor? Mit jelent ez vagy az a konkrét név számunkra?

Mit szeretnénk: milyen értékeket tükrözzön, képviseljen a jelkép?

6. Szabályzat

A lakóközösségnek vannak bizonyos szabályai. A szabályok listája egy központi helyen, a közös nappaliban lévő üzenőfalon van kifüggesztve. A kész, „dízajnos”, kézzel készített szabályzatot a tanár megmutatja. A szabályzat szövege:

Mottó: „A saját szabadságom addig terjed, ahol a másiké kezdődik.”

- Másik saját terét, saját eszközeit, dolgait tiszteletben tartom.
- A közös terekre ügyelek: a tisztán- és rendben tartásukban aktívan részt veszek.
- A heti házgyűléseken megjelenek.
- A ház jó hírére ügyelek, szomszédokra tekintettel vagyok.
- A házba érkező vendégeimért én vagyok a felelős.
- Új tag felvételéről a közösség dönt.

Mit tudunk meg a közösségről ezek alapján?

7. Kiscsoportos improvizáció

Négy csoportban egy-egy rövid jelenet kidolgozása az alábbiak szerint (vagy a 2. pont utáni kérdésnél említésre került közös tevékenységek közül valamelyik):

- közös főzés az egész közösség számára
- karácsonyfa feldíszítése
- már nem használt ruhák elvitele a Vöröskeresztnek
- gyűlés annak megvitatására, milyen színűre fessék a nappalit

Tanár is beáll az egyik csoportba Gyurma figurájaként. Ezáltal felvázolhatja a srác karakterét és jelezheti csoporton belüli helyét.

Megtudtunk-e valamilyen újabb információt a közösségről a jelenetek alapján?

Mik ezek az új információk?

8. Interjú

A játékosok a mellettük lévővel párt alkotnak. A páros egyik tagja, mint egy alternatív életmóddal foglalkozó magazin újságírója kérdezi a másikat, mint a foglalt ház lakóját a házbeli életéről. Arról, hogy zajlanak a hétköznapjaik, milyen ott élni? Az újságírót nem a személyes sorsok, hanem a közösség együttélése érdekli. A beszámolás egész csoportban történik: Az újságírók elmondják, mit tudtak meg az interjúk során a ház életéről.

9. Állókép

Tanár elmondja, hogy meglepetés születésnapi partit szerveztek a közösség egyik tagja számára. Az állókép az ünnepelt érkezése előtti másodperceket mutatja. Tudják, hogy mindjárt belép a kis szobába, ahova összezsúfolódtak, és azt is, hogy nagyon-nagyon csendben kell lenniük, mivel a szobának tejüveg ajtaja van (azaz belátni tisztán nem lehet, viszont a hangot átérteszti). Az egész csoport részt vesz az állóképben.

10. Véletlenül meghallott beszélgetés + tanár szerepben

Miután a csoport beállt az állóképbe, a tanár Gyurma szerepében áll az ajtó előtt. Épp mielőtt belépne a szobába, megszólal a mobiltelefonja és az alábbi beszélgetés-töredéket hallhatja a csoport:

Hi! Itt Gyurma. Mondjad.

(...)

20 ezer grammja, Sika. Pontosan tudod. Ha haver, ha nem.

(...)

Figyu, ez egy nagyon speciális fajta gomba. Totál hallucinogén. Ilyet nem kapsz máshol a városban. Ezt te is vágod. Különben sem kell egyszerre benyomni az egészset.

(...)

Nem, én nem próbáltam. Tudod, hogy csak most kezdtem el utazni ebben az üzletben. De a srácok, akik veszik tőlem, mondták.

(...)

Ide ne jöjjön! Leviszem én a templom elé, ha eldöntötte. Meg ezt különben se telefonon beszéljük meg, inkább átugrom hozzád. Otthon vagy most?

(...)

Oké. Indulok. 10 perc múlva ott vagyok. Csá!

Majd Gyurma elhagyja a házat anélkül, hogy belépne a szobába és nem is tér vissza a buli ideje alatt. Tanár feloldatja az állóképet és elmondja, hogy az ünnepelt (aki nem Gyurma, hanem valaki más a házból) közvetlenül a telefonbeszélgetés után megérkezett és elindult a buli.

11. Kiscsoportos improvizáció

Az ünnepelt megérkezése és a köszöntés egy ideig elterelte a figyelmet a hallottakról, viszont a dolog mindenkiben ott munkált és szerették volna megosztani a később érkezett ünnepelttel. Ezt meg is tették. A kiscsoportos improvizáció (négy csoportban) arról szól, hogy hogyan és konkrétan mit mondanak el a buliban az ünnepeltnek Gyurma telefonbeszélgetéséből. Az improvizáció egy olyan ponton indul, amikor már túl vannak az ünnepelt felköszöntésén, és már egy ideje megy a buli. A jelenet arra szorítkozzon, hogy elmondják az ünnepeltnek a hallottakat és ő reagál erre valahogyan. Érzéseiket, kérdéseiket, gondolataikat nyugodtan belevihetik a jelenetbe.

Összefoglalni, ami elhangzott. Eltérő információk, reakciók összevetése, megvitatása.

12. Interjú Gyurmával egy alternatív rádióban

Gyurma mint vizuális művész a budapesti underground-élet ismert tagja. Ebben a minőségében készíti vele interjút a Muzsikus Rádió egyik műsorvezetője annak apropóján, hogy meghívták Ausztráliába a Blue Screen VJ-bajnokságra. A kiválasztás körülményeiről, a szükséges felkészülésről, a szükséges eszközökről faggatja a műsorvezető. Kiderül, hogy sokba kerül (laptop, repülőjegy). Ezt a rádióműsort hallja a közösség a foglalt házban közös takarítás közben. *(Ezt felvételtől játssza be a tanár.)* A tanár egy a ház lakói közül, ezt el is mondja. Élő adás, tehát Gyurma a stúdióban van, nincs jelen a takarításkor.

13. Gyűlés

A takarítást megszakítva a ház lakói elkezdik megbeszélni egymás közt a történeteket. A tanárt alakító lakó a kezdeményező. A beszélgetés célja annak megbeszélése, hogy mi történt valójában és kinek mi a véleménye róla.

Tudta-e valaki, hogy elutazik? Honnan lesz erre pénze? Miért nem szólt?

14. Fórum-színház

Az előző beszélgetés közben valószínűleg körvonalazódnak a különböző álláspontok. Ezeket a tanár összegzi, összefoglalja. Az elhangzó vélemények közül a tanár megbeszéli a csoporttal, melyik két ellentétes nézőponttal szeretnének foglalkozni. (Lehet, hogy több ilyen lesz.) Rákérdez a játzóknál arra, hogy jól érti-e a kialakult véleményeket, majd megkéri őket, hogy mindenki döntse el, melyik véleményen van inkább, és álljon abba a csoportba. Mindkét csoport választ egy-egy személyt, aki a csoport álláspontját képviseli, és ezt követően felkészítik őket érvekkel: az lesz a dolguk, hogy meggyőzzék egymást, mint a házban lakó két személy.

Egy lehetséges ellentétpár:

- valaki, aki rögtön kitenné Gyurmát a közösségből vagy legalábbis határozottan ellene van,
- valaki, aki védi őt vagy legalábbis megoldást keresve áll a helyzethez, Gyurma személyéhez.

15. Tanár szerepben

Egyik csütörtök este a közösség épp a közös vacsorához készülődik, zajlik a főzés, terítés. Vannak, akik már megérkeztek a házba, és vannak, akik még nem: Gyurma még nincs itt. A tanár mint rendőr lép a játzóknak elé, akik a foglalt ház lakóinak szerepében vannak.

A civil ruhás rendőr először „kóstolgatja” a ház lakóit: alapvetően a hatalmát fitogtatja. Emlékezteti őket arra, hogy a házfoglalás illegális volt és a rendőrség ugyan békén hagyja a lakókat, mivel a tulajdonossal szóban megegyeztek, de ez nem biztos, hogy mindig így lesz. Kiderül, hogy hetente járnak be a házba ellenőrizni. Emlékezteti a lakókat arra, hogy eddig minden rendben, de azért tudják, hogy illegálisan laknak itt és reméli, hogy minden rendben is marad. Majd finoman érdeklődik Gyurma felől, végül rátér, hogy rendszeresen látja a templom előtt, és tudja miben sántikál. Persze ő nem akar balhét és úgy gondolja, hogy máshogy is el lehet intézni a dolgot. Mit gondolnak erről? – Provokálja a ház lakóit. Majd azzal távozik, hogy még visszajön és megbeszélnek.

16. Gyűlés

Továbbra is beszédtema Gyurma ügye, így a csoport gyűlést hív össze, hogy megbeszéljék a történeteket (a ház szabályzata szerint hetente van házgyűlés), és eldöntsék, mi legyen Gyurmával. Kérdés, hogy lehet-e ebben az ügyben Gyurma nélkül dönteni. Ezt érdemes a csoportnak felvetni, ha eddig nem merült volna fel. A vélemények függvényében van jelen vagy távol Gyurma. Ha jelen van, a tanár alakítja. Ha nincs jelen, a tanár is egy a ház lakói közül.

17. A pillanat megjelölése

A tanár arra kéri a játzókat, hogy mint a közösség tagjai írják össze maguknak egyenként azokat a helyzeteket, amikor valami változás következett be a Gyurmához való viszonyukban. Mi volt a helyzet, esemény és mi volt a konkrét változás (honnan hova, milyen érzésből milyen érzésbe váltottak). Ezt a listát megosztják egymással. Valószínűleg lesznek azonos események, helyzetek.

18. Gondolatkövetés

Tudva mindazt, ami az idáig elhangzott, megtörtént (ami a buli pillanatában jövőnek számít), az egész csoport visszaáll a meglepetés szülinapi bulis állóképbe: abba a helyzetbe, amikor Gyurma már elment és az ünnepelt még nem lépett be a szobába. A tanár által megérintett szereplőnek ki kell mondania a gondolatát.

Bizalom, játék

Sallainé Topor Rita

Csoport: 17-18 éves gimnazisták, alapos drámabeli jártassággal (például egy drámatagozatos osztály tagjai), kb. 12-15 résztvevővel

Tanulási terület: Az egyén felelőssége – a csoport felelőssége; elköteleződés, a bizalom megrendülése.

Téma: A közösségben létező, s a közössége számára fontos egyén mozgástere, döntési szabadsága, ennek következményei a csoportra nézve.

Fókusz: Mit kezdenek egy csoport tagjai azzal a helyzettel, amikor megrendül a bizalmuk a közösség egy tagjában?

Történetváz: Színészképző stúdiót megjárt fiatalok a valódi műhelymunka reményében saját igényből létrehoznak egy alkotói csoportot. Néhány hónap elteltével azonban az egyiküknek szerződést ajánlanak fel egy ismert művészszínházban.

1. Tanári narráció

Ez a történet napjainkban játszódik, Magyarországon, Budapesten. A történet szereplői 20-25 év közötti fiatalok, akik mindannyian egy budapesti kőszínház hároméves képzést adó színészképző stúdiójának hallgatói voltak. A stúdiósok két évadot töltöttek együtt, s jártak szorgalmasan a színészmesterség, beszédtechnika, színpadi mozgás, ének, kreatív zene-órákra, s persze statisztáltak, illetve kisebb-nagyobb szerepeket játszottak az éppen futó színdarabokban.

A közösen eltöltött két év alatt nagyon összekovácsolódott a csapatuk, igazi közösséggé váltak. Viszonylag rövid időn belül kiderült mindannyiuk számára, hogy ők valami mást keresnek a színházban, mint amit maguk körül látnak (vagyis kiábrándultak sok mindentől). Végül a csoportban megérett az elhatározás: a kőszínházat elhagyva saját lábukra akarnak állni. Kerestek próbahelyet maguknak egy budapesti művelődési házban és elkezdtek teljesen önállóan dolgozni.

Mai játékunkban mi játszhatnánk ezeket a fiatal színészeket.

2. Szerepkártyák

A szerepkártyák kiosztása. A kártyán három információ szerepel:

- keresztnév
- életkor
- a csoporttagok viszonyára utaló 1-1 mondat (például: Peti, 21 éves, egy albérletben lakik Sanyival; Rozi, 20 éves, szabadidejében a legtöbbet Zsuzsával és Fruzsival „lóg”; Léna, 24 éves, vőlegénye van és az egész csoportot meghívta az eljegyzésére).

A szerepkártyák kiosztása után még három információt írnak fel magukról a résztvevők:

- Ami színészilag az erényem: ...
- Amiben fejlődnöm kell még: ...
- Ami nem tetszik a kőszínházi létezésben: ...

A résztvevők sorban bemutatkoznak, megosztják a többiekkel a szerepkártyán lévő információkat.

A tanár az egyik csoporttag szerepét játssza majd, akit Lénának hívnak.

3. Névadás, közös értékek megfogalmazása (egész csoportos egyeztetés)

A csoport az új helyen elkezdett önállóan dolgozni.

A tanár mint csoporttag indítványozza, hogy válasszanak a társulatnak nevet, amely kifejezi, tükrözi valamilyen módon az általuk fontosnak tartott értékeket, felfogásukat a színházról és a közösségükről.

Beszélgetnek a folytatásról, a tervekről is. Mindenki megfogalmaz és felír a szerepkártyára két dolgot a társulattal kapcsolatban:

- Mi az a plusz, amit ő személy szerint hozzá tud adni a csoport munkájához?
- Mi a közösségük legnagyobb erénye, miben kivételesen erősek?

4. Csoportkép (állókép)

A csoport egyik tagjának ismerőse a napokban készített egy spontán képet a társulatról. A fotót látva mindenki azon a véleményen volt, hogy a most készülõ önálló kiadványukban feltétlenül ezt a fényképet kell a társulatról megjelentetni.

5. Saját lábon (kiscsoportos munka)

A közös munka társulat minden tagja számára izgalmas kihívás, melynek során egyre több szokást, szer-
tartást alakítanak ki közösen.

Feladatok két kiscsoportban:

- A csoport kitalál, megalkot egy „szertartást” azokra az esetekre, ha valamilyen társulaton belüli kon-
fliktust kell közösen megbeszélni, megoldani.
- A csoport megalkot és bemutat egy rövid ráhangoló rituálét, amely minden alkalommal a közös mun-
kájukat indítja.

6. Tanári narráció és rituálé

A tanár szerepen kívül elmondja a következőket:

*A társulat minden nap szorgalmasan jár próbálni. Sokat tréningeznek, minden alkalomnak külön felelőse
van. Ma is éppen egy tréningre gyűltek össze, s munkájukat a szokásos összerázó rituáléval kezdik.*

7. Üzenet (beépített szereplő)

A ráhangolódás végén az egyik csoporttag közlésként egy üzenetet, amit a művelődési ház portása nyo-
mott a kezébe befelé jövet.

*„A délelőtti kolléga jelezte, hogy a társulattól a Varga Lénát keresték a Katona színházból. Azt üzenik,
hogy a színházi szerződéssel kapcsolatban kéne sürgősen megbeszélni valamit, de nem tudják a mobilján
elérni és kéri, hogy hívja vissza őket mielőbb.”*

8. Egész csoportos játék (Szertartás)

Léna az első reakciók után javasolja, hogy próbálják meg ezt a mindannyiukat érintő problémát a közös
szertartásuk segítségével megbeszélni, átgondolni.

Elmeséli a többieknek, hogy egy héttel ezelőtt keresték meg egy évadra szóló színházi szerződéssel.
Még nem adott semmiféle választ és úgy érzi, hogy nagyon nehéz helyzetben van. Azért is nem mondta
idáig, mert még maga sem tudja, mit gondoljon az egésztől. A szíve a csoporthoz húzza, de szüksége van
egy kis időre, amíg a végleges döntést meghozza. Addig is szeretné változatlanul folytatni a közös mun-
kát.

9. Gondolatkövetés

Léna kimegy a teremből. A társulat tagjai felvesznek és megtartanak egy az állapotukhoz illő testtartást,
pózt.

A tanár szerepen kívül arra kéri a résztvevőket, hogy hangosítsák ki gondolataikat, félelmeiket a hírrel
kapcsolatban (érintéssel jelzi a sorrendet).

10. Kiscsoportos jelenetek

Rövid jelenetek három kiscsoportban:

- A tréning végén az öltözőben készülődnek, beszélgetnek a csoporttagok. Léna nincs jelen, az öltöző
melletti zuhanyzóban fürdik ezalatt (vagyis várható, hogy bármikor beléphet vagy meghallhat vala-
mit). A játék végén megjelenik Léna is (a tanár szerepben).
- A csoport tagjai egy előadást néznek közösen abban a kőszínházban, ahonnan Léna a felkérést kapta.
A szünetben összetalálkoznak Lénával, aki nem velük érkezett (nem is tudták, hogy ma itt lesz).
- A társulat Lénával együtt kiscsoportban dolgozik. Az aznapi tréningvezető társuk a bizalom témára
kér tőlük egy rövid etűdöt, ezt mutatják meg a csoportnak.

11. Egész csoportos improvizáció

A színészeket egyik reggel, próba előtt egy-egy meghívó várja az öltözőben. Léna szeretné a születésnap-
ját a társulattal együtt egy nagy közös buliban ünnepelni. Miközben a lány elmegy szövegeket fénymá-
solni, a társulat tagjai arról beszélgetnek, ki mit fog tenni ebben a helyzetben.

12. Szerepcsere (Léna nézőpontja)

A tanár szerepen kívül arra kéri a résztvevőket, hogy párokban mutassanak be egy rövid párbeszédet,
amelyben Léna otthon a vőlegényének a kialakult helyzetről, a társulat reakciójáról és a saját érzéseiről be-
szél.

13. Gyűlés

Két hét telt el a hír kitudódása óta. Egyik nap Léna nem jelent meg a 10.00 órás próbakezdesen. A többiek arról beszélgetnek, mit kellene a társulatnak ezek után tennie. A jelenet ott indul, hogy a csoport tagjai 25 perce hiába várnak a lányra és a próbakezdesre.

A gyűlés egy pontján lélekszakadva megjelenik a lány és elmondja, hogy az édesanyját reggel kórházba vitték és idáig mellette volt.

(Ha a csoport színvállásra kényszeríti a szerződéssel kapcsolatban, hivatkozhat arra, hogy ebben a helyzetben most nem a szerződésen, hanem az édesanyja felgyógyulásán jár az esze.)

14. Visszatekintés a szerepkártyára

A tanár szerepen kívül arra kéri a résztvevőket, hogy mindenki nézze meg újra a saját feljegyzését arról, hogy mi az ő közösségük legnagyobb erőssége. Megkérdezi, hogy a történetek után van-e olyan megállapítás, ami most már nem állja meg a helyét.

15. A szerepkártya befejezése

Minden résztvevő megfogalmazza néhány mondatban, és a szerepkártyára felírja, hogy egy évvel a történetek után ki hogyan látja a saját maga, illetve Léna és a társulat sorsát.

„Szeretném, ha szeretnének”

Kuklis Katalin

Csoport: gimnazisták, egyetemisták részére (25-30 fő); kedvező, ha a résztvevők már rendelkeznek drámajátékos tapasztalattal

Időtartam: minimum két tanítási óra. Az óra anyaga több különálló órára is tagolható, illetve külön-külön az egyes játékok is hasznosíthatók.

Körülmények, feltételek: Átlagos osztályteremnek megfelelő méretű helyiségben játszható, a játékok számának megfelelő számú székkal.

Tanítási terület: Ady-életrajz, Ady-versek

Téma: emberi kapcsolatok, önzés, szeretetétéség

Fókusz: Mit vár Ady a szerelemtől?

Tanári felkészültség: fontos, hogy az óravezető tanár rendelkezzen drámás tapasztalattal

Az óra – ha mindenképpen kategorizálni szeretnénk – keveréke az „életrajzi”, illetve „verselemzős” óranak. A vázlatban szerepelnek adalékok az Ady-életrajzot illetően, de csak olyan mértékben, hogy árnyalják a versekből kibontakozó Ady-képet. Az óravezető tanár tetszés szerint kiegészítheti azt további életrajzi adatokkal.

Bemelegítésképpen kezdhetjük az órát asszociációs játékkal¹: néhány körben szabad témában, végül „Ady” a hívó szó, s megkérjük a játékosokat, hogy tetszőleges sorrendben „dobják be a közösbe”, ami Adyról eszükbe jut.

Ezután felvázoljuk, hogy a továbbiakban Adyval fogunk foglalkozni, érintve gyermek-, illetve kamaszkorát, olvasva verseit. Itt fontos kihangsúlyozni, hogy az az Ady-kép, amelyet az órán közösen megalkotunk, nem feltétlenül egyezik az „igazi Adyval”. Nem is ez a célunk. A cél megalkotni a „mi Adynkat”.

1. Kiscsoportos improvizációk

Az osztályt megfelezzük (A, B csoport), s mindkét csoport egy-egy szövegrészletet kap, amelyet közösen – de a két csoport egymástól függetlenül – olvasnak el.

„A” csoport

November 22-én megszületik a második gyermek, András. „A gyermeket sebtén keresztelték meg, mert olyan gyöngécske volt, hogy attól féltek, még annyi időt sem ér meg, mint kislánya, Ilonka, aki egy évet sem ért meg. Ez a sietség volt az oka, hogy nevet is csak a kalendárium soros rendje szerint kapott, s csak, amikor megélt, akkor borzadtak el az úrhatnám szülők a parasztos András névtől, melynek amúgy sem

¹ A játékvezető meghatároz egy hívó szót, pl. labda s a kezdő ember mond egy mondatot, pl. „A labdáról nekem a játék jut eszembe...” A mellette ülő folytatja: „A játékról nekem az óvoda jut eszembe...” stb. (Lásd Jut eszembe című játék Kaposi László Játékkönyv című kiadványában.)

volt jó hangzása akkor: a vicclapok a rendőrt hívták »Mihászna András«-nak. Nem is nyugodtak bele; az érminszeri református egyház anyakönyvében egy későbbi bejegyzés így szól: »Az Endre név a szülők kívánságára jegyeztetett«. Szüleszomorító gyereknek született Ady Endre, nagy béka-szájjal, sárgásfekete bőrrel, különös nagy bogár-szemekkel és táltos hat ujjal. Szükség volt a vigasztalásra hát, hogy »megszépül, mire megházasodik« s mindazokra a szokásos mondókákra, amivel ilyenkor a riadt szülőket biztatja a falusi bölcsesség.”²

„B” csoport

Pajtásai, barátai nincsenek ez időből. Az egykorú fiú-játszótársakat nem szerette. Annál jobban érezte magát a szomszédék Róza nevű leányával, Pápay Rózsikával, kit ő Pápi Róza néven szeretett, emlegetett. Tavasztól őszig naphosszat együtt volt a két gyerek. Télen meg valamely férficselédnek kellett „Pápi Rózát” áthoznia a hátán (Mindszenten akkor is nagy volt a sár) – s ilyenkor is reggeltől estig folyt a játék. A játékban nem volt válogatós, csak az az egy volt számára fontos, hogy az ő akaratához igazodjék minden. Végeredményben „Pápi Róza” is, s később én is szörnyű zsarnokság alatt nyögtünk: úgy és azt kellett játszaniuk mindig, ahogyan és amit Bandi dirigált. De volt valami különös képesség benne, amely birtokában ezt a zsarnokságot akként gyakorolhatta felettiünk, hogy emiatt békétlenkedni vagy éppen el-lenszegülni eszünkbe sem jutott.³

(...)

A csúfolkodás egyébként igazán alaptermészete volt Bandinak. Amióta csak az eszemet bírom, úgy emlékezem reá, hogy környezetével mindig szeretett ingerkedni, csúfolódni. Én magam, mint gyermek, állandó céltáblája voltam heccelődéseinek, s bármennyire is ragaszkodó testvéri szeretettel volt hozzám egész életében, ez a csúfolódó hajlama, élete utolsó félesztendjét leszámítva, végig megmaradt velem szemben, legfeljebb a hang idővel enyhe tréfálkozássá szelidült.⁴

Ezután felkérjük mindkét csoportot további 3-3 kisebb csoport alakítására (A1, A2, A3, B1, B2, B3), amelyek mindegyike egy-egy rövid jeleneten fog dolgozni, amelyek központi témáját a tanár adja meg:

A1: Születés előtti aggodalmak (vajon egészséges lesz-e a gyermek?)

A2: Boldog szülők (bár a gyermek „gyöngécske”, de él)

A3: Rokoni látogatások („megszépül, mire megházasodik”)

B1: Gyerekkori barátok („Pápi Róza”)

B2: Akaratosság

B3: Csúfolkodás

Mindegyik jelenetnek a csoportok által olvasott szövegekhez kell kötődnie. A diákok ezek alapján alkotják meg a jeleneteket, amelyekből az Ady születése körüli események, illetve gyermekkorra rajzolódik ki. Felhívjuk a játzókat figyelmét, hogy a másik csoport nem ismeri az általuk olvasott részletet, ezért a jelenetek bemutatása során fektessenek hangsúlyt arra, hogy a jelenetekből világossá váljon, kit játszanak, illetve maga a szituáció. A jelenetek a fenti sorrendben kerülnek bemutatásra, majd rövid egyeztetés következik: kinek mi derült ki az egyes jelenetekből.

2. Egészcsoportos jelenet/állókép/monológ/újságcikk

A továbbiakban a két fél csoport újra külön dolgozik. Ugyanúgy, mint az előbbieken, kapnak egy-egy szövegrészletet.

„A” csoport

Még egy afférje volt tanárral és iskolai drillel, ez is már az utolsó zilahi évben, a gyakori korcsmázások idején. Az osztályfőnökük, Both István dr., egyik óra végén kijelentette előttük, hogy tudomása szerint az osztály több diákja rendszeresen korcsmázik. Egyelőre nem akar hivatalos rigorózással eljárni, s ezért fölhívja az illetőket, hogy a délután folyamán keressék fel privát-lakásán. Délután tehát – előzetes összebeszélés nélkül – az egész osztály találkozott a Both tanár lakásán. Both István jól összeszidta őket s megígérte, hogy, ha a korcsmázással fölhagynak, hivatalosan nem vesz tudomást a kihágásról; ha azonban még egyszer a korcsmázás bűnébe keverednek, könyörtelenül kicsapatja őket. A fiúk mindent megígértek (...).⁵

² Kenyeres 1955: 128–129.

³ Ady 1923: 16.

⁴ I. m. 20.

⁵ I. m. 32.

A csoportot ezután megkérjük egy egészscsoportos jelenet és egy állókép bemutatására, illetve egy újságcikk megírására. A témák:

1. jelenet: Both tanár úr lakásán
2. állókép: „korcsmázás”
3. újságcikk: az eset megjelenik a Zilahi Naplóban

„B” csoport

Az 1904-ben írott *Katinkáig* című önéletrajzi ihletésű novellájának ezekre az évekre vonatkozatható részében így emlékezik akkori önmagáról: „Csodagyermeknek tartottak még a tanárain is. Verseket írtam és latinul beszéltem. Idegenek között zavart és félszeg, megszokott körben izgága, követelő, hiú, önhitt és zsarnok. Különös, csúnya, vézna, nagy szemű, feketésen sápadt fiú voltam, aki lelke mélyén azt kívánta, hogy vele foglalkozzék mindenki. A pajtásaim az iskolában csaknem mind utáltak. Ez fájt, de büszkévé is tett (...) Én voltam a becézett első fiú a tanári noteszekben, s haragudtam magamra, mikor néha gyöngye, kételkedő érzések vettek elő.”⁶

(...)

Szereti a zenét, rövid ideig hegedülni tanul, de nincs türelme hozzá (...).

1893-1894-ben diáklapot szerkeszt *Ifjútság* címmel, 1894-ben valóban az osztály legjobb tanulója, a Márkó király című balladájával sikert arat az önképzőkörben. De nem jó tornász, táncolni sem szeret, s nehezen viseli a serdülőkort, bajok vannak az idegeivel, az egyik nyári szünetben apja orvoshoz is fordul vele.⁷

A részlet elolvasása után a csoportot megkérjük egy egészscsoportos jelenet és egy állókép bemutatására, illetve egy monológ megírására. A témák:

1. jelenet: Ady „megszokott körben”
2. állókép: Ady „idegenek között”
3. monológ: Ady „nehezen viseli a serdülőkort”

Az előkészületek után a csoportok bemutatják egymásnak, amin dolgoztak, majd rövid egyeztetés következik: mi derült ki Ady kamaszkoráról a játszóknak.

3. Szoboralkotás

A továbbiakban a diákok hat csoportban egy-egy verset kapnak, s azt egy-egy szoborban (szoborcsoportban) jelenítik meg. A következő Ady-versek használhatók: *Sem utódja, sem boldog őse...*, *A Halál rokona*, *Júdás és Jézus*, *Akit én csókolok*, *A muszáj Herkules*, *Elfogyni az ölelésben*⁸. A szobrok bemutatása során azok (közvetve pedig a versek) elemzése is következik.

4. Szerep a falon⁹

A diákokkal közösen összegezzük, hogy milyen Ady-kép rajzolódik ki az iménti versekből (szobrokból)? Fontos, hogy az ábrába bekerülő minden tulajdonság, jellemzés csoportegyezmény legyen.

5. Listakészítés

Feltesszük a játszóknak a kérdést: mit vár Ady a szerelemtől? Listázzuk a diákok ötleteit, majd az összegzés után felolvassuk *Az én menyasszonyom* c. verset, s ha kell, kiegészítjük a listánkat.

6. Kiscsoportos improvizációk/némajáték

Felvázoljuk és jellemezzük a diákoknak az Ady és Brüll Adél közötti kapcsolatot, majd ismét hat csoportban egy-egy vers segítségével megpróbáljuk rekonstruálni azt. A játszókat egy-egy rövid jelenet vagy némajáték (ez utóbbi esetében kérhetünk részletet az adott versből „aláfestésként”) bemutatására kérjük, amelyek témáját a következő Ady-versek képezik: *Mert engem szeretsz*, *Áldásadás a vonaton*, *A fiam bölcsőjénél*¹⁰, *Lédával a bálban*, *Vad szirttetőn állunk*, *Hunyhat a máglya*. Fontos lehet kihangsúlyozni,

⁶ Kenyeres 1955: 130–131.

⁷ I. m. 131–132.

⁸ Természetesen más Ady-versek is játékba hozhatók, ami fontos, hogy Ady karaktere minél több szempontból legyen vizsgálható a verseken keresztül.

⁹ Egy figura körvonalait rajzoljuk fel a táblára, vagy egy csomagolópapírra. A körvonalon belül kapnak helyet a figura belső tulajdonságai, a körvonalon kívül a külső tulajdonságai, és körülményei. A konvenció részletesebb leírásáról bővebben lásd. Jonathan Neelands: *Konvenciók* (In: Kaposi 1995: 164.).

¹⁰ E vers kapcsán közöljük a játszókkal, hogy Adélnak az Adyval tartó kapcsolat ideje alatt született (halva) egy gyermeke, aki lehetett akár Adyval közös gyermekük is.

hogy itt nem a versek illusztrálását kérjük, sokkal inkább azt az eseményt, mozzanatot keressük, amely a verset ihlethette.

7. Fórum-színház¹¹

Ady és Léda kapcsolata nem volt vitáktól/veszekedéstől mentes: a játzókkal egyeztetünk, vajon min veszekedtek leggyakrabban. Ezután a csoport két részre oszlik, s egyik fele egy Adyt, a másik egy Lédát játzó résztvevőt „készít fel” a találkozásra. Mindkét szereplő célja meggyőzni a másikat az igazáról.

8. Narráció

Közöljük a diákokkal, hogy Ady és Léda kilenc évig tartó kapcsolata az *Elbocsátó szép üzenet* című vers megjelenésével ért véget 1912-ben. Felolvasunk részleteket a versből.

9. Naplóírás

Adél olvassa a verset a Nyugatban. Éppen Párizsban tartózkodik, Adytól távol. Három csoportban dolgozva a játzó megírják Adél aznapi naplóbejegyzését.

10. Narráció

A vers megjelenése után megszakadt a kapcsolat Ady és Léda között. Egy évvel később Léda mégis találkozót kér tőle. Erről Ady öccse, Ady Lajos visszaemlékezésében így ír:

Majdnem egy évvel később, 1913 tavaszán, amikor Bandi Maria Grünben időzött, még egy utolsó találkozót kér tőle Léda asszony Bécsbe s arra a pár percre, míg a pályaudvaron időzik a konstantinápoly-ostendei expressz. „Végtelenül, kimondhatatlanul, halálosan szeretném magát még egyszer látni – írja 1913 máj. 5-én Budapestről kelt legutolsó levelében Léda – egy pár pillanatra. Azt sem tudnám megmondani, miért, – mondanivalóm sincs semmi, csak egyszerűen látni óhajtanám 1-2 percig és menni tovább. Talán nyugodtabban mennék...”¹²

11. Belső hangok¹³

Vajon Ady elmegy-e a találkozóra? Mi jelentősége lenne ennek Ady szempontjából? A játzó két csoportban érveket gyűjtenek, amelyek a találkozás mellett, illetve ellene szólnak. Majd az Adyt megszemélyesítő tanárt próbálják ezekkel az érvekkel meggyőzni, hogy elmenjen/ne menjen el a találkozóra.

Ezen a ponton – mivel a játzó döntése, hogy megvalósul-e a találkozó vagy sem – két irány lehetséges: amennyiben a diákok a találka mellett döntöttek, úgy folytatódik az óra a vázlat szerint az alábbi (12.) játékkal, ha nem, akkor ez kimarad, s az utolsóval zárul az óra.

12. Állóképek

Megkérjük a diákokat, hogy két csoportban 5-5 állóképben jelenítsék meg a találkozót (a képek időrendi sorrendben következzenek). A képek megtekintése során beiktatható a „gondolatkövetés” konvenció¹⁴ – a tanár megérintheti az állóképben álló bármely szereplőt, s az érintésre az adott szereplő kimondja, amit abban a szituációban gondol (csupán egy mondatban, nem pedig monológ formájában).

13. Visszatekintés

Közösen újraolvassuk a listát (5. pont), amelyen azt összegeztük, mit is vár Ady a szerelemtől. Ennek fényében mi mondható el Ady és Léda kapcsolatáról? S vajon Ady hogyan tekint vissza szerelmükre? A játék lezárásaképpen erre adnak választ a játzó: körben ülve sorban elmondják, amit Adyként erről gondolnak (mint az előbbi játékban, itt is elég egy mondatban).

Hivatkozások

Ady Lajos: *Ady Endre*. Amicus Kiadás, Bp., 1923.

Kaposi László (szerk.): *Drámapedagógiai olvasókönyv*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Bp., 1995.

Kaposi László (szerk.): *Játékkönyv*. Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, Bp., 2002.

Kenyeres Zoltán: *Ady Endre*. Korona Kiadó, Bp., 1955.

¹¹ Lásd Jonathan Neelands: Konvenciók (I. m. 191.).

¹² Ady 1923: 152.

¹³ Lásd Jonathan Neelands: Konvenciók (In: Kaposi 1995: 212.).

¹⁴ Lásd Jonathan Neelands: Konvenciók (I. m. 208.).

Egy forgatókönyv születése

Kis Tibor

Több mint húsz éve rendezek gyermekszínházi előadásokat, előfordult, hogy hármát-négyet is egy „évadban”. Mindig komoly gondot jelent számomra, hogy megtaláljam azt az anyagot, amely a legjobban „passzol” egy adott csoporthoz. Az előadás sikere döntően függ a darabválasztástól. Az alábbiakban azt a folyamatot szeretném bemutatni, ahogy – bár lassan harminc év tapasztalata van a hátam mögött, mégis mennyi munka, mennyi kínlódás, amíg – kialakul egy használható anyag.

Az elmúlt tanévben az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán egyebek mellett romológia tanultam, ennek keretében szó esett a cigánymesékről is. Rézműves Melinda néprajzkutató tollából olvasható az alábbi megállapítás a cigány népmeséről. „Elmondóik a mesékbe szövik vágyaikat, tapasztalataikat, a világról alkotott nézeteiket. Történeteik többsége kalandokban, csodás, fordulatos eseményekben gazdag. A mesészővésre a motívumok szokatlan, szabad kompozíciója jellemző.”

A motívumok szokatlan, szabad kompozíciója!!! Choli Daróczi József azt teszi még hozzá ehhez, hogy a cigány mesék abban különböznek más népek meséitől, hogy egymástól rendkívül távol eső dolgokat tudnak logikusnak látszóan egymás mellé rendezni. De jó! Ez kell nekem! Újszerű motívumok, újszerű mesészővés! Minden rendező azért (is) küzd egy idő után, hogy ne ismétlje önmagát!

A kutatást népmeséssel kezdtem. Nem azt kaptam, amit vártam, hiányzott az a fajta réteg, ami számomra a csoda. Ám Lajossal folytattam, majd olvastam népköltéseket, Szécsi Margit verseit, újraolvastam Lakatos Menyhért regényeit, meséit, novelláit, Bari Károly tematikus gyűjtését, de a találkozás az igazival még váratott magára. Szécsi Magda-regény is került a kezembe, de nem láttam benne képeket... Eltelt néhány hónap, és nem találtam meg azokat a műveket, azt a stílust, amit Rézműves Melinda és Choli Daróczi József ígért nekem.

Újra a véletlen segített. Tavasszal a Weöres fesztivál Csongrád megyei fordulóján együtt zsűriztem Kaposi Lászlóval, ott láthattuk a Doja, a cigány tündér című, Szécsi Magda meséből készült játékot. Hiszen ez egy cigány eredetmonda!!! Vagy inkább mítosz? Kapositól tudtam meg a kötet címét is: Az aranyhalas lószem tükre.¹

Első olvasásra maga volt a csoda. Az a ritka élmény, amikor nagyon régen vár az ember valamit, amiről nem is tudja, hogy pontosan mi, de érzi, hogy ez az igazi, mert minden sorból süt az őserő. Hangulat? Stílus? Történetvezetési mód? Képi világ? Az összes együtt? Már az első mesét olvasva tudtam, hogy megtaláltam azt a világot, amit kerestem. Illetve nem is mesében, hiszen a Doja, a cigány tündér számomra nem mese, hanem vagy eredetmonda, vagy mítosz a javából. Még két olyan elbeszélést találtam, amelynek nagyon izgatott a világa. A cigányok királya és A titokzatos Szalizáti című történeteket. A cigányok királya egyenesen egy cigány Oidipusz, A titokzatos Szalizáti pedig mintha a Mahábháratából lépett volna ki.

Mintegy fél év után jutottam el végre oda, hogy pontosan tudtam, mit akarok: ezt a három történetet szeretném úgy összeszerkeszteni, hogy egységes stílusú, egységes hangulatú szerkezet alakuljon ki belőle. Teremtéstörténet, eredetmonda vagy talán mítosz, görög sorsdráma, indiai filozofikus mese egy előadásban belül – nem lesz egyszerű!

Két kérdést kellett magamnak megválaszolnom. Az első: Hogyan lesz ebből a három különálló, más-más stílusú elbeszélésből egy egynemű történet? Milyen módon lehet egységessé tenni a játékstílust három különböző gondolatvilágot tükröző történet összefűzése esetén. A második kérdés megválaszolásában megint a szerencse segített. Cigány művészeti témák keresgélése közben találtam rá Péli Tamás képeire. Megdöbbentett az a barbár szépség és erő, ami ezekből a képekből árad. Itt a válasz! Mindegy, hogy milyen kanyarokat vesz a történet, olyan képi világból kell kiemelkednie, amely önmagából sugározza azt az őserőt és szépséget, amit a történetek szüzséje hordoz. Formák, színek kavargó, döbbenetes világát kell létrehozni látványban, hogy kellő súlyt kaphasson a történet, és a szavak mélyén megszólalhasson a mítosz bölcsessége.

Az első kérdésre egyszerűbb volt a válasz, szinte kínálták a történetek. Doja repülései köthetik össze a meséket. A cigánykirály „Oidipusz történetében” a saját lányát feleségül vevő Kartunak csak halott gyermekei születnek. Mi lenne, ha Kartu gyermeke lenne Szalizáti? A történet lényegét nem sérti, s így megvannak azok a kapcsok, amelyek összefogják az elbeszéléseket.

Olyan problémát is rejtenek ezek a mesék, amellyel csak konkrétan a forgatókönyv írásakor szembesültem. Ez a hihetetlen képgazdagság. Nagyon vigyázni kell, hogy mennyit „fog” a történetből az ember. Hogy érthető legyen, írok egy konkrét példát: „Doja egy szép napon elhatározta, hogy otthagyja felhőpa-

lotáját és lemegy népe közé. A nap sugarából ruhát szőtt magának, és elindult a földre. A cigányok épp lovaikat itatták a folyónál, amikor észrevették a szivárványon sétáló csodaszép nőalakot.” Felhőpalota, szivárványon sétáló nőalak, napsugárból szőtt ruha... Gyönyörű képek, de szolidan szabad csak markolni belőle, különben az ember elveszik a részletekben.

Még egy probléma jelentkezett. Az epika belső lényegéből adódóan nincsenek szövegek a nagy képek megteremtéséhez. Ilyenekre gondolok, mint a csata, a világ teremtése, séta a szivárványon...

Ezekhez versszövegeket kerestem, cigány költőktől és cigány népköltésekből „kölcsonöztem”. Kutakodásaim során kiderült számomra, hogy a fiatal Bari Károly döbbenetes, látomáserejű képeket írt a halálról, csodálatosan simulnak verssorai Szécsi Magda mondatai közé. Végül is sikerült úgy kialakítani a végleges forgatókönyv-változatot, hogy csak egyetlen nem cigány költő, García Lorca² néhány sora került be az utolsó verzióba.

Szécsi Magda csodálatos világa olyan figurát is teremtett, amely eredetileg csak a stílus virága, de olyan szép, hogy nem lehetett kihagyni az előadásból. A halál, a csontfehér bús hegedős olyan gyönyörű kép, hogy önálló életre kel. Így hát Szécsi Magda, Choli Daróczi József, Bari Károly, Federico García Lorca és cigány népköltések segítségével sikerült létrehoznom valamit, ami most papíron várja a gyakorlat ítéletét.

Nagyon szeretnék egy olyan előadást létrehozni, amely miközben megmutatja a cigány mitológia szépségeit, mélységét és tisztaságát, és át tud lépni gondolkodásunknak a mindennapok által meghúzott határán.

Doja, a cigány tündér

1. kép

A teremtés. Megszületik a világ, és Doja. Doja felhőpalotában él. Egy napon a Nap sugarából ruhát sző magának, és elindul a szivárványon le a földre, a népéhez, a cigányokhoz

KÓRUS

Volt, ami nem volt.
Hogyha nem lett volna,
Nem is mondták volna.
Én se tegnaptól vagyok,
Se tegnapelőttől,
Vagyok azótától,
Mióta nagyapa
Tuskón szelte a húst, valamikor régen,
S meghágtá nagyanyót,
Féltérden a jégen.³

Bársonyvirág
Miből legyen a világ?
Legyen tisztató vizéből
Legyen a zászló színéből
Legyen ágból! Virágszálból!
Legyen angyalcsókos szájból!⁴

DOJA ÉNEKE

Ébredjetek cigányok,
Világ, lilium,⁵
Ébredj, ébredj nagy leány,
Világ, lilium
Ébredj, ébredj nagy legény,
Világ, lilium
Világ nyílik előtted,
Világ lilium,
Cigányország kitarul,
Világ lilium,
Boldog lesz az én népem,
Világ lilium,
Cigányország felépül,
Világ lilium.

2. kép

Doja leérkezik a cigányokhoz

HANG Csoda!

HANG Biztosan káprázik a szemünk!

HANG Ki lehet ez? Talán egy Istennő?

HANG Az már igaz, hogy csodaszép!

HANG Hé! Csádi, Zukka, Runó, Mutó, Zoldikó! Ide mind! Gyertek ide gyorsan!

DOJA Az ég lakói tegyék könnyűvé napjaitokat! Bor, hús, kenyér ki ne fogyjon ezüst edényeitekből!

HANGOK Neked is szintúgy kívánjuk! Úgy van! Helyes! Gyere, ülj le nálunk, mesélj, honnan jöttél!
HANGOK *(Doja megérinti a kezeket, megsimítja az arcokat)* Ez a puha kéz! Tudom ki vagy! Nem lehet ő más... Csak a cigányok tündére! Tündérünk! Jótevőnk! Maradj velünk örökre! Doja! Éljen Doja!...
DOJA A felhőpalotából láttam mindent, ami veletek történt. Azért jöttem, hogy segítek rajtatok. Lesz országotok, ahol nyugodtan élhettek. Házakat építünk kőből. Törvényeket hozunk. Teljesítem minden kívánságotokat, de dolgoznotok kell.
HANGOK Úgy lesz! Így legyen! Követünk téged!
DOJA Országot kell keresnünk magunknak, mert ez az ország nem a tiétek. Nagy bűn kisajátítani a másét.
HANGOK Cigányország! Nem is hangzik rosszul.
DOJA Kapaszkodjatok a hajamba!

3. kép

A repülés

Doja áll középen, leplek mögötte kifeszítve, zene

4. kép

Megérkezés Cigányországba

HANGOK Ez a mi országunk?
DOJA Ez bizony.
HANGOK Mennyi víz! Mekkora erdő! Milyen szép madarak! Száz évet megéltem, de nem hittem volna, hogy egyszer saját országunkban élhetünk. *(Leborulnak a földre, szertartásosan köszöntik új hazájukat)*

5. kép

Az építkezés

Nincs szöveg, csak dob és ritmushangszerek, valamint egy nagyon szép, szárnyaló, örömet hordozó dallam. Az ország leplekből épül, hatalmas kompozíció. Amikor minden kész, minden felépül, közös tánccal ünnepli a nép a közös művet.

6. kép

A szüllákok⁶ támadása

Egy pici szüllák gyerek érkezik a cigányokhoz, elkezd játszani a gyerekekkel. A szülei dühösen keresik őt, amikor megtalálják, nem kérdeznek semmit, csak lerohanják Cigányországot. Hatalmas küzdelem alakul ki. A küzdelem alatt megjelenik a halál, a csontfehér bús hegedős, és szedi áldozatait

A SZÜLLÁKOK HADÜZENETE „Por koporsódban húsod falai szétomoljanak, százholdas szívedben göröngyök táncoljanak!” *(mindannyian üvöltik)*

CIGÁNYOK KÓRUSA „Kortyoltak fekete vért, gyökerestől kitepték a fogakat is. Pogány gyertyák tövében imádkoztak az anyák, csecsükből vér csöpögött, varangyosbékák pöffeszkedtek a fejükön. Foszló – csillag – szemű koponyák is felmagasodnak bűneinkbe. Halott nagyanyám a fejfáján ül, ősz kontyát varjak tépik. Ős balladák befalazott asszonyai még mindig köpködik vérüket a feneketlen kőkorsóba. Holtak lehelletével fűjtük halálra napjainkat! Kődöt ringató temetők csontkapui tetejéről varjak intgetnek éjfekete énekek foszlányaival.” *(Mindannyian üvöltik)*

A küzdelem végén jelenik meg Doja, visszakényszeríti a szüllákokat és a halált

7. kép

Az új ország

DOJA Kapaszkodjatok a hajamba! Meneküljünk! (*Újra repülés, csak most kétségbeesetten, menekülve. Ez a zenén is érződik*)

DOJA Most bölcsebbnek kell lennetek! Királyt kell választanotok, birodalmat kell alapítanotok. Nem lehetek gyengék, mert újra megtörténhet, ami történt.

KARTU Lelken csókolt Devla! Arany sarkú csizmát, és rubintos koronát ígért nekem. Fülembé súgta, hogy én leszek a cigányok királya.

HANGOK Ő a kiválasztott! Legyen ő a király! Az álmok mindentudó hercegnője őt választotta! Ő a mi emberünk! Éljen Kartu, a cigánykirály! (*Koronázási szertartás*)

VAJDA Szép királyom! Lányom küszöbén a rovátkák száma elérte a tizenhármat. Itt az ideje, hogy gyerekeket szüljön, trónörökösnek adjon életet. Tudom, hogy szeretitek egymást Demicával, és én már elő is készítettem az aranykorsót, hogy megigyátok belőle az egyé válás harmatos varázsvizét! (*Új szertartás, esküvői mulatság, mely Kartu és Demica szerelmi jelenetével fejeződik be*)

HANG Demica fahéjszínű homlokára arany sarlót rajzolt a kisdedet jelző időanya.

8. kép

Cigányasszonyok a színen, dajkálják Demica és Kartu kislányát, Mürdzsilkát

Csicsijja bubája...⁷
Kihúnyt a tűz lángja.
A cigány mind alszik,
A tűz is elalszik.
Aludjál leánykám,
Én kicsiny csikócskám,
Csicsijja bubája
Kislányom szép álma
Mint a nap sugára
Csicsijja bubája

Csicsijja bubája
Alszik a madárka.
Lefekszik a farkas,
Te is most már alhass –
Aludjál, leánykám,
Én kicsiny kutyácskám
Csicsijja bubája
Fejed alatt párna
Kél a hold világa
Csicsijja bubája

Csicsijja bubája, Jó a cigány sátra,
Benne a szél nem fúj, Az is hálni indul
Aludjál leánykám, Én kicsiny halacskám,
Csicsijja bubája, Amint a nap felkel,
Indulunk majd reggel, Útnak a sereggel.
Csicsijja bubája, Te is jössz majd vélünk:
Megyünk, mendegélünk – Csicsijja bubája
Utadat szerencse áldja, kísérgesse!
Csicsijja bubája

HÍRNÖK Üdvöz légy, Kartu, cigányok királya! Bigamig kán küldött, segítségdet kéri. Prikanuku kígyó-evő serege rátelepedett országunkra, mérget csepegtet asszonyaink szívére, gyávaságot hoz népünk lelkére. Kérjük, segíts!

9. kép

Kartu búcsúja. Miután igent mondott a hírnöknek, elbúcsúzik feleségétől, kislányától, kilép a térből. Távoztával megjelenik a csontfehér, bús hegedűs, eltépi a Kartu és Demica közötti szálát, elveszi Demica életét, igézetbe ejti Mürdzsilkát, Kartu leányát, és a népet. Senki nem tudja már, hogy Mürdzsilka Kartu leánya

10. kép

Demica temetése. Temetési szertartás. Siratóasszonyok

Zöld a haja, zöld a húsa, hült ezüst a szeme párja,⁸
Fönn lebeg, mert a Hold vette fényes-jeges agyarára.
Melle torkig fölhasítva, zöld a haja, zöld a húsa.
Zöld szeretlek, zöld imádlak, cigányhold süt cigánylányra,
Már minden a leányt nézi, ő nem érzi, nem is látja.
Minden vércsík, síkos kígyó, árulkodik szisszenése,
Tűzkeresztként megy már, hogy a halál útját végigmérje.

11. kép

*Kartu hosszú évek múltán hazatér. Demica halott, de meglátja Mürdzsilkát,
akiről nem tudja, hogy a saját lánya*

KARTU Ki az a gyönyörű lány ott, akinek földig ér a fekete haja, és olyan szomorú a szeme, mint egy rossz álomból ébredő gyerekek?

CIGÁNYASSZONY Senki nem tudja, hogy ki volt az apja, és ki az anyja. Egyszer csak idekerült, mint egy szélhozta virágszirom. Tán Devla küldte közénk, hisz olyan, mint egy szárnyaszegett angyal. Mürdzsilkának hívják a szerencsétlen árvát.

KARTU Néném! Emlékszel még a szép Demicára, a vajda lányára?

CIGÁNYASSZONY Hogyne emlékeznék. Olyan virág nem nyílik minden esztendőben. De meghalt a lelkem. Az ura elment világot látni, ő meg behalt a nagy szerelembe.

KARTU Gyereke nem született?

CIGÁNYASSZONY Gyereke? Valami mintha... De nem!.. Nem!... Nem tudok én erről semmit!... Ne kérdezzess!... (*Sápadtan, remegve hagyja ott Kartut*)

KARTU Szép vagy Mürdzsilka! (*Amikor Kartu szoba áll Mürdzsilkával, megjelenik a halál, végig kíséri kettejük kapcsolatát*)

MÜRDZSILKA Igen. Szép vagyok! (*A halál megismétli Mürdzsilka válaszait*)

KARTU Akarsz-e örökre a sátramba jönni?

MÜRDZSILKA Akarok! (*Most nincs esküvő, de van egy közös tánc, amelyben a halál is részt vesz, ez egy fenyegető, borzongató szertartás... Mürdzsilka megszüli a halál segítségével borzalmas gyermeket, Szalizátit*)

SZALIZÁTI (*Mürdzsilkához*) Nem örülsz nekem? (*Mürdzsilka a döbbenettől, meglepetéstől szörnyethal. Kartu futva érkezik*)

KARTU Mi történt?

SZALIZÁTI Meghalt. Ez az élet rendje. Emberek születnek, emberek meghalnak.

KARTU Hát te ki vagy? Hogy kerültél ide?

SZALIZÁTI Én vagyok a te fiad. Egy órája születtem meg, épp abban a pillanatban, amikor feljött a nap.

KARTU Te? Te vagy az én fiam? Nem szégyelled magad, egy halott mellett gúnyolódni...

SZALIZÁTI Én nem ismertem őt, de biztosan megszerettem volna, ha nem ijed meg tőlem. (*Kartu ki akarja zavarni a fiát a sátorból, de amint hozzáér, porrá ég*)

SZALIZÁTI Akkor én most árva lettem.

Szalizáti vándorolni indul. Gyönyörű nővel, bölcs férfiakkal találkozik, de akihez hozzáér, meghal. Nyomában örökké ott jár a csontfém, bús hegedős. A vándorlás alatt nincsenek párbeszéddek, csak némajáték és zene. A vándorlás végén talál rá az ezeréves bölcsre, aki kunyhója előtt üldögél

SZALIZÁTI Békesség lelkedre!

BÖLCS Ne kutass gondolataimban, messziről jött Szalizáti, mert az én gondolataim kiismerhetetlenek.

SZALIZÁTI Bocsáss meg nekem, tiszteletre méltó Zsanizsuj. Ígérem, hogy nem feszegetem gondolataid kapuját.

BÖLCS Ismerlek téged. Szellemem ott járt anyád fekete sátrában, amikor fertelmes kínok között világra hozott, pedig nem is volt várandós. Ismerem minden bajodat és gondolatodat. Tudom, hogy nem a lelkiismereted hozott el hozzám. Pedig az is hozhatott volna, mert ahová értél, vagy ahová néztél, ott ezernyi könnycsepp hullott hasztalan.

SZALIZÁTI Én szenvedek, én kínlódom, én gyűlölöm magam. Megtisztulni jöttem hozzád! Segíts!

BÖLCS Most kínlódsz, tudom. De nem a megbántott, nem a kisemmizett, nem a halálos ölelésedben elpusztult emberek miatt. Légy őszinte hozzám. Te csupán önmagad siratod. Az a te bajod, Szalizáti, hogy nem tudsz szeretni, és ezen én nem tudok változtatni.

SZALIZÁTI De igen! Szerettem három asszonyt.

BÖLCS Csak önmagad szeretted bennük egyformán!

SZALIZÁTI Szerettem a városomat.

BÖLCS Igen, de nem az embereket, akik felépítették neked.

SZALIZÁTI Szerettem valaha egy fekete szőrű kiskutyát.

BÖLCS Mert az ő teste melegített a decemberi hidegben. A melegét szeretted, mert hasznodra volt.

SZALIZÁTI Szerettem egy öregasszonyt.

BÖLCS Az ennivalót szeretted, amit neked adott.

SZALIZÁTI Szerettem egy folyót.

BÖLCS A sodrását szeretted, mert átvitt a túlsó partra.

SZALIZÁTI Szerettem egy kanalat.

BÖLCS Az aranyat szeretted, amiből készült.

SZALIZÁTI Valaha szerettem a testemet.

BÖLCS Nem! Nem szeretted! Tápláltad csak, és tisztán tartottad. De hol itt a szív?

SZALIZÁTI Szerettem... szerettem volna meg nem születni!

BÖLCS Igen, szerettél volna meg nem születni.

SZALIZÁTI Segíts! Szeretni akarok, úgy, mint a többi ember.

BÖLCS Nem tudok segíteni.

SZALIZÁTI Mit tegyek most magammal?

BÖLCS Érj hozzám, vagy szaladj el! *(Szalizáti átöleli a bölcsöt, és abban a pillanatban meghal)*

12. kép

Doja utolsó repülése

DOJA Gyertek, kapaszkodjatok a hajamba! Induljunk! Keressük a békét!

¹ Szécsi Magda: Az aranyhalas lószem tükre. HungariaSport, 1988 *(A szerk.)*

² „Cigány mivoltom – írja az 1928-as Cigányrománok szerzője, García Lorca – irodalmi téma s egy verseskötet. Semmi több.” *(A szerk.)*

³ Az égben keresztelt juhászgyerek. Mesék, eredetmondák, hiedelemtörténetek.

⁴ Choli Daróczi József: Bársonyvirágos világ

⁵ Cigány népköltés átirata.

⁶ Szécsi Magda meséjében a szállások a Cigányország alatt élő szörnyek, ahogy Doja mondja: „a föld alatti rémek”. „Csak akkor jönnek elő, ha elloptak tőlük valamit” –, most az eltűnt szállák gyerekéért jönnek fel, érte ölnek, pusztítanak. Amint visszakapták, el is vonultak. A föld sebei begyógyultak, a halottakat eltemették... De miután a cigányok megtudták, hogy milyen félelmetes erő rejtezik alattuk a mélyben, nem tudnak már úgy élni, mint addig... *(A szerk.)*

⁷ Leksa Manush Cigány bölcsődalának (Szegő László fordítása) felhasználásával *(A szerk.)*

⁸ García Lorca: Alvajáró románc. Nagy László fordítása

⁹ Szalizáti mágikus gyermek, amikor megszületett, azonnal tudott beszélni, belelátott az emberek gondolataiba; aki hozzáér, meghal. *(A szerk.)*